

EESTI PÄEVALEHT

ESTNISK DAGBLADET

KOLMAPÄEVAL
7. augustil 1985 Nr. 61 (5047)

Ristlemise reaktsioone:

"Paigutasime Balti riigid uuesti maailmapoliitikasse"

Meie meeleavaldus Helsingis oli väga edukas. Oleme paigutanud Baltikumi tagasi maailmapoliitilisele kaardile ja vähemalt Põhja-Euroopas on kõigile jälle meelde tuletatud, et Läti, Leedu ja Eesti on okupeeritud ja lükkatavad riigid, on Balti Vabadusristlemisel tagasi jõudnud läti noor Maris Grandins

Nagu välisajakirjandus tähele pani, oli soome rahvas üsnäpval demonstrandidele väge soe. Kui aga jäigida soome ajakir-

jandust, siis oli südamruss külli lehtede esikülgedel, kuid kommentaarid, kui neid esines, olid ottevaatlikud ja jahedad — ilmselt

ühtlased rootsi telegraafiagentuuri TT esindajale. Andres Küng, ristlemise esimees, on jutustanud, et soome politseivõimud suhtusid demonstrantidesse suure korrektusega ja viisakusega, mille eest balti noored on väga tänulikud. Selle tõttu kujunes kogu üritus rahulikuks ja väärriksaks.

holduti tegemast suurpöli-
 ülat sellest. Rootsikeelne
 Hufvudstidbladest näiteks
 Larsenik Häggmani kom-
 mentaarid, et tegemist ol-

nud "ameerika-rootsi"
 aksiooniga, mis puhutud
 üles liiga suureks. Ta võtab

Järg lk. 7

Helsingin Sanomate pilt Eesti Vabadussõjas langenud soomlaste mälestussamba juurest, kus kõneleb Vladimir Bukovski, kelle kõrval Vabadusristlemise esimees Andres Küng ja Lahti omavalitsustegelane Seppo Karhu, kes oli demonstratsiooniloo ametlik looja.

Leedulaste tantsus oli rõõmu ja hoogu. (Foto Trummer).

Balti rahvatantsuüritus

Hoogsad leedulased publiku lemmikuiks

Vabadusristlemise raames toimus Stockholmis üks suurimaid balti rahvatantsuüritusi kunagi (välja arvatud Esto-aegsed), kuigi oli see südasuvi peasegu inimestühjas linnas.

Tavaliselt esinevad eri rahvaste grupid eraldi. Seekord aga esinesid Rootsi eestlased ja lätlased koos.

Inglismaalt olid kohale tulnud ka leedu rahvatantsijad. Stockholmilähtasi oli täendatud läti rahvatantsu- ja

laulgruppide liikmetega Lääne-Saksamaalt ja Inglismaalt.

Järg lk. 7

Frankfurter Allgemeine:

Baltlased tõid fookusse pärast sõjased piirid

Saksa mõjukas suurleht "Frankfurter Allgemeine Zeitung" aktualiseerib oma juhtkirjas Balti Tribunali ja Helsingis toimuva kokkuleppe juubelikonverentsi taustal oma juhtkirjas Euroopa piiride küsimuse pealkirja all: "Kas Euroopa piirid on alati püstitatud", viidates sellega Helsingi leppe sellele osale, kus osalejad kohustuvad piire mitte vägivaldselt muutma.

Järg lk. 7

Saksa mõjukaim ajaleht tänapäevast Kopenhaageni tribunalit Euroopa piirküsimuste õigesse valgusse seadmise eest. Pilt meeleavaldusest Kopenhaageni raekojaplatsil (BPL-foto).

Ärevus NL saatkonnas

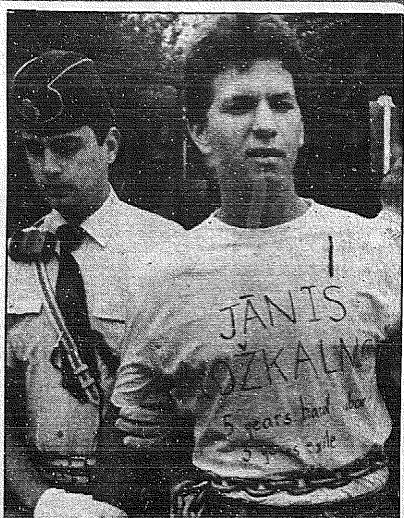
Balti noored ketiga kinni värava küljes

Ärevust N.Liidu suursaatkonnas tekitasid kolm läti noort, kes kolmapäeva emelõunal kiiresti end aheldasid tugevate kettidega saatkonna värava külge, sulgedes sellega liikluse sisse ja välja. Rootsi julgeolekurahvat, kes alaliselt patrullib saatkonna esist, ei jõudnud kunagi vahele astuda.

Noorte sarkidele oli trükitud kolme läti poliitvangi nimed: Janis Rozkalins, Gunars Astra ja Ints Calitis, koos nende raskete karistustega. Esimese juurest oli KGB leidnud pihli ja Helsingi kokkuleppe teksti inimühendust, Astra juurest George Orwelli romaani "1984", kuna Calitis oli saatnud Nõukogude valitsusele kirja nõudmisega, et tühistatakse Molotovi-Ribbentropi pakt ja et Baltikum kuuluks loodavasse Põhjala tuumavabasse

alasse. Neljas baltlane liikus ringi ja jagas lendlehte kirjeldusega vangide olukorrast. Nõukogude suursaatkond ruttas telefoniteel protesteerima Rootsi välisministri ees ja pandi häirima saatkonna piirkonda valvavad automaatsed ilmiikaamerad. Kaamera-
 tega ja filmiparaatidega olid aga väljaspool kohal ka rootsi ajakirjanikud, kes vahejuhtumit registreerisid.

Järg lk. 7

Murtud ahelaga ümber võetud väike üks demonstrantidest ära N.Liidu saatkonna värava eest.

"Jätkan elu lõpuni..."

Westerbergi vastus Tassi rünnakule

Rootsi Rahvaerakonna, Folkpartiet, juht Bengt Westerberg on sattunud Moskva viha alla seoses sellega, et ta esines kõnega Balti Vabadusristlemise lõppmanifestatsioonis Stockholmis Sergeli Väljakul. Moskva on eriti erutatud sellest, et rootsi erakonnajuht julgus ütelda, et "midagi ei soodustaks rohkem püsivat rahu, kui et kommunistlik režiim Moskvast asendataks mõne demokraatliku režiimiga".

Tassi telegrammis üteldakse, et Bengt Westerbergil olevat veel palju õppida

Järg lk. 2

Rõõmustav, et Moskva tähele paneb kriitikat, ütles Bengt Westerberg, pildil kõnelemas. (Foto Trummer).

Eesti lapsed eesti kooli!

EPL

Kolmapäeval, 7. augustil 1985

LEPPERIKKUJA

Helsingi kokkuleppe 10-aasta juubeli kokkuleppe on ilmselt üm asi. Ega muud vastuvõtutamat. Soome pole teatanud, et senine Skandinaavia maade vaheline lahine piir on mõneks ajaks vähenenud, sest piiripoliitilise kontrolli dokumente ja seda võib teha isegi korrapoliitise tänavatel. Olukord, mis hästi ei sobi Helsingi dokumentide soovistega ühendusteks vahetamises vormides üle piiride. Soomlaste närvilisus on tingitud üle leppe allakirjutaja – Nõukogude Liidu – närvilisusest. Rahulepingu peale soomlaste sõber Soomele on niimõõn mures, et baltiaised ja ka need võiksid tulla Helsingisse meenutama, et N.Liit ei ole kinni pidanud vabadusest ja inimõiguste eest. Tass lükkab välismaalme ühisstundistusi nii balti organisatsioonide, vabadusriistlemise kui ka selle juhtide vastu, kes "CIA lükkavad" püüdnud juubelikonverentsi saateid ja veel rohkem – koguni rahu!

Dagens Nyheteris tsiteeris Lars Ronnäs üht Tassi Helsingi konverentsi ettevalmistavate artiklil hoida appropositi, kus mõeldakse, et "silmakirjalikult ja võitluseks" maailma-meistrivõitluses edukat osalejat. Tass julgelt nimelt väita, et Nõukogude Liit on Helsingi leppe sõlmitud tähtselt, et ta kogu oma olemasoleva kestel ei ole ähvardanud teisi riike ega proklameerinud agressiivseid doktrine, ta pole võtnud isegi teostanud sanktsioone, kus hõlmatud teiste maade vastu ega alustanud riistade kapitalismiga. Kõik olevat teatud rahu, pingelõdvenduse ja Euroopa julgeoleku huvides.

Siln ei olegi vaja kommentaare, sest väidete võitlus on dokumenteeritud. Alakem vaid Balti riikide anastamise ja okupeerimise, kõnelema ajaloole varasemast perioodist, kus Nõukogude võid püüdnud ühendada, astis 1918 välja kuulutatud Eesti, Lätti ja Leedu iseseisvust ja kus neil õnnestus tagasi vallutada tsaaride püüdnud iseseisvust Ukrainas ja Gruusias, uue maailma ajaloos on paljudkõnevald invasioonid Ungarisse ja Tšehhoslovakkiasse, sissetung Afganistanis jne. Kui ligi pool sajandit pärast viimast maailmasõda maailmas ei ole toimunud rahu ja isegi sõlmitud rahuolepingut, siis seda takistavad just Moskva enda poliitika ja tegutsemine, ja ka keegi nüüd seda meelde jalgida tuleb, siis olevat see provokatsioon ja aktsioon rahu vastu...

Ei nõukogude poliitika ei ole suuremat usku Tassi artiklites uskumist leidmises muus maailmas, näitas ka Moskvas

toimunud pressikonverents, mille esmängiks oli alla kirjutada N.Liidu teisel hülvi Helsingi leppe vastu, kaasa arvatud selle inimõiguste sõidet.

"N.Liit võtab inimõigusi tõsiselt. Kolm nõukogude julgeolekuks on pärast sõda maad lastud," ühendas Vsevolod Sofinski, sama mees, kes hiljuti Ottawa konverentsil Nõukogude delegatsiooni esitas edukalt sobatseid just inimõiguste arutamist tõsiselt. Nüüd võis ta ühendada, et Kremli võimuvõitluses toepoolest lasti poliitbüro istungil maha võimuletrügiva tšeka ülem Berija, esimehe nimetatud kolmik. Ta võinuks ühendada ka Stalini ajastuga, kus ta lasis hukata tšeka juhte jooksval lindil. Muidugi mitte inimõiguste pärast.

Helsingi leppe juubelil on N.Liit valinud oma eksimuste mahasalgamise kõrval ka läänemaailma süüdistamist liini. Peasõuldasena kirjeldatakse USA-d, kes teostab Tassi artiklis mainitud "ristisõda" just kommunismi vastu, kes teostab sanktsioone N.Liidu vastu, rikub inimõigusi sotsiaalsel poolel ja ähvardab Nüüraaagult toetades terrorislikku partisaanidevõitlust kommunistliku režiimi vastu. Need süüdistused domineerivad ka pressikonverentsi Moskvas, kus esineti nii suuremeelselt, et võeti omaks mõningamoodi "sotsialistlik seadus rikkumisi", mis aga tolmunud sotsialistliku demokraatia huvides ja kus rikkunud võimukandjad hukati. Pressisõda on meil võttes koguni, et N.Liit laske meeleil oma noortel reisida välismaal, kuigi mitte neil seal õhud ei ähvardaks.

Närviline ofensiv ühenduse Helsingi-jubeliga näitab, et N.Liit selle kokkuleppe piiride kindlustamisel osa peab endale eriti tähtsaks ja loodab vastusõlmitustega inimõiguste osas maha suruda läänepoolse kriitika nõuded ka N.Liit laske meeleil oma noortel reisida välismaal, kuigi mitte neil seal õhud ei ähvardaks.

KLA

Viivitus

USA Kongressi esindajatekojas venis Balti Vabaduspäeva (milleks on proklameeritud teatavasti 14. juuni) resoluutsiooni vastuvõtmise viis nädalat. Senat võitis selle vastu 3. mail, Esindajatekoda alles 11. juunil, seega ainult kolm päeva enne tähtaega.

Võib muidugi küsida, millest oli viivitus tingitud. On ju just Esindajatekoda viimastel aastatel erilist mõistmist ja sõbralikkust näidanud N.Liidu poolt okupeeritud ja kestatud Balti rahvastele. Kas massiküsimistamised ja rahvaharjad, mis Eestis, Lätis ja Leedus algas 63 aastat tagasi, juuni 1941, enam ei puuduta ameerika rahvaesindajate südametunnistust?

Muidugi ei ole see nii. Kuid ka USA rahvaesindajad loevad ajalehti ja jälgivad massiteateid, kus viimase ajal nagu üht keskusest juhituna on ilmuma hakanud kirjutisi, kus on just baltiaisi, ukrainlasi ja kestatud rahvaid diskrimineeritud süüdistustega "koostööks saksa SS-iga", sõjajärgsele kaasa astumisele saksa okupatsiooniga ajal jne. Kõik see ühenduses kohtumiste, riistlemise, aruandetegevuse ja koostööga N.Liidu võimudega, millised meelel pakuvad "dokumente" pagulaste, eriti aga vabadusõudlusega tegevatel isikutel vastu. Kirjutiste mõju oli ilmselt ka endide Baltikumil vabaduse asja sõbralikult suhtuva rahvasaadikute poolt, pani tähele Balti Vabadusliit, milline koos teiste balti organisatsioonidega teostas selgitustööd. Nii, paradiisaaianne kui see ka ei ole, siis on USA vabadusmeelset massiteateid sellel juhul tõotanud sageli Kremli aplauside saatel.

KLA

Bengt Westerberg Sergeli-väljakul:

Vabadusnõue peab kostma väsimatult kogu maailmas

Mida ütles Bengt Westerberg, folkpartieti liider, oma Moskva raevu tekitanud kõnes Sergeli Väljakul Vabadusriistlemisel tagastunud noortele ja publikule? Eesti Päevaleht avaldab siinjuures selle kõne teksti, mis Tassi rünnakuga sai suurpoliitilise dimensiooni.

— Armasd sõbrad! Mul on suur au ja rõõm järjekordset astuda välja balti rahvaste eest. Täna märgitakse Balti rahu- ja vabadusriistlemise lõppu. Tegemist on manifestatsiooniga meie idapoolsete rõhitud naabrite eest, samal ajal ühtlasi aga ka rahu ja vabaduse sideme eest, rahvusliku sõltumatuse ja isikuvabaduste eest kogu maailmas.

— Sellele, kes kaitses rahu, ei ole üksikõhine demokraatia ja diktatuuri küsimus. Midagi ei ole rahule tähtsam kui demokraatia positsioonide tugevdamine maailmas. Ja midagi ei soodustaks püsivat rahu rohkem kui Moskva kommunistliku režiimi asendamise demokraatliku režiimiga.

— Sel päeval tõmmatakse maha müürid id ja lääne vahel. Sel päeval saaksid eesti, läti ja leedu rahvad lõpuks omelt taas elada rahvas ja vabaduses, ilma nõukogude ähvardava varjuga nende üle. Sellel päeval saaksid meie balti naaberriigid jälle võimaluse arendada edasi oma rahvuslikku ja kultuurilist pärandit.

— Kuid me teame, et teesinna on pikk. Nõukogude võim loob vägivallaga maha afgaani rahva vabadusele. Venestuse terroriga püütakse lammutada eestlasi, lätlasi ja leedulasi. Kremli juhitud pilkavalt Helsingi leppe huanuanss lubadusi sellega, et keeldutakse vabaks andmist kõige tuntumast eesti erimõjelt Mart Niklust. Nüüd päevil pühitseme Helsingi leppe 40-aastapäeva, mis oli õhulis verstaotest teip pingelõdvendamisele. Kuid Iga päev, mil Mart Niklust ja teisi võitlevaid demokraate vangis hoiatakse, toob uut häbi nõukogude võimule ja on pilkeliseks grimassiks kokkuleppe

lubadustele "vabamaks inimeste ja ideede liikumiseks üle piiride".

— Sellepärast kutsun ma veelkord nõukogude juhte:

• andma vabaks Mart Niklust ja teised poliitilised ning usulised vangid Eestis, Lätis ja Leedus!

• Kui Mart Niklust ja teised demokraadid ei saa oma kodumaadel elada vabaduses, siis laske nad tulla Rootsi! Siin on nad taluti teretunud. Samuti kui paljud eestlased, lätlased ja leedulased näevad Rootsis naabrit suure algustähega, nilisamuti peab põhjala sõlidaars hõlma ka balti naaberriikide.

— Võidelda inimeste vabaduse ja väärkuse eest on igavene ülesanne. Selle ülesande es seisma kõigil, kus valitseb rõhumine. Teie protest kostab nagu torm üle Läänemere, see ei jäta kedagi puudutamata, isegi mitte valitsejaid Kremlis.

— Samal viisil peab inimeste vabadusnõue kostuma maailma maale, kontinendile. Meie ühelt vabadusnõue on kustunud. Sellest unelmas peavad meie balti sõbrad ühel päeval ärkama — vabas Baltikumis!

— Elagu homse päeva vabad Leedu, Lätti ja Eestil! Kõneleja ütles seda kõigi kolme rahvuse keeles.

RAHUL MOSKVA KRIITIKAKA

Bengt Westerberg on ütelnud Expresseni, et ta on rahul et Tass teie kriitise rahu!

— Olen mitmel puhul võtnud Baltikumil vabadusküsimuse üles nõukogude suursaadiku Boris Pankinga. Iga kord olen saanud vastu-

Bengt Westerberg oli 1984-aasta EV aastapäeval kontserdihooes kõneleja. (Foto Tippe)

seks, et ärgu ma segagu nende "sisseajadesse". Kuid ma jätkan kriitikat. Liberaalse poliitiku on mu kohtuureks kriitiseerida diktatuure nagu seda on Nõukogude Liit. Ja kui nüüd nähtub, et Tass on kuulunud minu kõnet Baltikumist, siis on tunne, et sellel on mõte jätkata survet Nõukogude diktatuurile.

Westerbergi... Alg. lk. 1

telste maale siseseajadesse segamist. Rõhutatatakse, et ta on väga värske riigipäevallige ja erakonnajuht. Tass jätkab:

— Tema rohkem kogunud kolleegid hoidusid tavaliselt baltlaste kokkulekust. Need 300 aktiivset balti pugulasorganisatsioonidest teostasid väga igava ürituse. Et seda küldajad ühist elustada, nõudis Westerberg, et "kommunistlik režiim Kremlis kõrvaldaks". Katses tagasi lükkas prantsuse ajalehe Le Monde! arvamus, et Westerbergil puudub võime kaasa tõmmata masse, laskus ta siis solvavate väljenduste karjummise, mis pandid kivid vana Skandinaavia pealinna püramis. Ilmselt liitub Bengt Westerberg nende 40-ndate aastate küsitajate, kes baltid süüdistamises hõlmasid kommunisti hävitada maakeral.

Tass lõpetab:

— Pärast sooloesinimest sellel nõukogudevastasel otendusel peab riigipäevallige Westerberg tegema pingutusi oma poliitilise näo päästmiseks.

Eesti Päevaleht pöördus Bengt Westerbergi poole kommentaari saamiseks.

Ta vastas:

— See on rünnak, et Moskva hüvi tumen minu avalduste vastu. Minule kui liberaalile on see enastundustevast kriitiseerida kõike, mis puutub rahvaste ja inimeste vabadust ning inimõigusi, ükskõik kes neid rünnakse. See on osa

gude Liit. Ja kui nüüd nähtub, et Tass on kuulunud minu kõnet Baltikumist, siis on tunne, et sellel on mõte jätkata survet Nõukogude diktatuurile.

liberalismist. Nii kausa kui ma olen, jätkan samas vaimus! Moskva pahamaalt äratund kõne tekst on tänases lehes ära toodud teisel. (EPL/KLA).

Protest (fp) liidri kõne vastu

Stalinistlike kommunistide häälkandja Norrbottenis "Norrskenflamman" märatseb Balti Vabadusriistlemise lõpumitluga pärast Sergeli võitlust ja eriti selle pärast, et meeleavaldust julgelt asendada hoonet, kus käimas on Stockholmikonverents. Sellele reageerib Svenska Dagbladet külma konstasteeringuga juhtkirja küljel järgmiselt:

— Kõige masendavam olnud Flammani järgi see, et Bengt Westerbergil oli häbematust seista sel ja kõneldes režiimivahetusest. N.Liitus. See olevat, arvab Flamman, võrdne sellega, et "võtta nõukogude rahvalt ära õigus ise valida oma valitsust ja poliitikat".

Nojah, selleks pole vaja Bengt Westerbergi. Selle asja on juba nõukogude kommunistlik partei ise ära korraldanud.

Lisada võib, et Norrskenflamman viimase kümne peava jooksul rindas pidevalt ja ägedalt baltiaisi Vabadusriistlemise pärast.

Aftonbladet:

"Ebarealistlikud" baltlaste nõudmised

Aftonbladet käsitles Vabadusriistlemist oma peajuhtkirjas riistlemise eelviimase päeval. Aftonbladet poliitiliseks tometajaks on endine soome aktiivne vasaakoolne sotsiaaldemokraat Yrjö Stenius. Samasegelt kui see juhtkirja avaldab arusaamatult baltlaste taotluste vastu, kirjeldab juhtkirja aga osadele täiesti võimatutena ja kutsus baltiaisi "realistlikumale" poliitilisele.

Teisteirime teatud osadid juhtkirjast:

"Eesti, Lätti ja Leedu poliitiline saatust on kahtlemata traagiline. See on aastasadade läbi olnud traagiline, maad asuvad vene impeeriumi ja läänevõimude surve allide poliitilisele ja sõjalisel talmaelal."

"Demonstrandid on viitnud, et lääneriigid on mütnud maha balti riikide enesemääramisõiguse ja vabaduse Hel-

singi kokkuleppe sõatetega piiride rikkumatast.

Muidugi on võimalik seda vaita. Aga iga inimene, kes soovib, et temasse tõsiselt suhtutakse poliitilises tegevuses, peab, hoolimata sellest kui õilsad tema ideaalid on, oma tegevust kooskõlastama reaalsusega."

"Sest on 40 rahuastat Euroopas näidanud, et vabadus ja iseseisvus idas, kaasa arvatud Baltimaades, on kasvanud pingelõdvemise ja vähenenud külma sõja."

DEN HÄR TIDNINGEN ÄR TS. KONTROLLERAD TS

Tidningsgrafiska AB Tel. 08-82 02 30

EESTI PÄEVALEHT

ESTINEN JA DAGBLADET

Peatoimetaja: Johan Kõks

Vastutav väljaandja (annv. ülg.):

Alar Sven Põldmaa

Tõlmetuse eestkõne: Juri Ann

Tel/faksid:

Ütletoele ja teletel 08/218446

Tõlmetus 08/11 673

Prinditoimetus 08/29 645

Konjunktide ja tellimiste 08/11 1447

Postiaadress: Eesti Päevaleht, P.O. 107, 10129 Stockholm 1

Tõlmetuse aadressid: Stockholmil Eesti Maja, Wallingatan 32

Tõlmetuse Kaitseamet: Andrus Kereid

Arst: Eesti Päevaleht, Box 126, 631 62 Kaitseamet, tel. 08/11 7172

TELEKILPILNÄHTAAND

Aasta: 1985

Tõlmetus (1 kuu) 37,-

Kuu: 37,-

Lehe tellimise postigra: 15,57 90

Kuulutuste maksumus: 60,00 90

Väljaandja EESTI PÄEVALEHT

FORLAG AB

Tõlmetus: Kõiktoimetus-Kõrreks

Trücker: AB Põldmaa 1985

Lühimonograafia maa-ideoloogile

Aksel Mark: Kaarel Liidak. Tema tööst ja ideoloogast. Eesti Agronoomide Selts Rootsis. Uppsala 1985. 40lk.

Monograafiaid on paguluses kirjutatud meile suurele riigimeestele, kunstkunikele ja kirjanikele. Kaarel Liidak oli meie juhtivaid agnomoone siordariuse kui administratsiooni alal, sellele lisaks maaideoloog väljaspool aktiivset erakonnatööd, kes soovis meie kahe agraraerakonna koostööd poliitilisel aktiivseks muutus ta Saksa okupatsiooni ajal seoses valituse moodustamisega.

Teose alguses on antud lühikokkuvõtte K. Liidaku tööst nii kultuurilise kui poliitilise ideoloogilise sektoris. Järgnevas artiklis on skitseeritud eesti põllumajandusliku juhtide kujunemist, mille arendajaks oled C. R. Jakobson, A. Elisen Schmidt, Jaan Tõnisson ja Jaan Hüneronen, nende järglasena ja kõige põhjalikuma ideestiku väljatöötajana Kaarel Liidak. On toodud ära K. Liidaku artiklil "Ülilõplasehes" 1934 ja lõpp-peatükil raamatust "Sunnad ja kavad" (1939).

K. Liidaku eesti talupoja ideoloogiale kõnealova lühimonograafia kirjutaja meelest järgmine:

Kõigi kodanike, rahva rõhuva enamuse teadusvase ja tundmises arene mine alaril veendunud tunnustamisega ja hindamisega oma isikuse kõrval kõrgeima ja kal-

KAAREL LIIDAK

leima välkruusena ning sellele vastava kohusundumise riigi vastu. Kaaskodanike inimväärtust ja õigust ühiskonnas austama samaselt kui omi, vabana kadestusel edasijõudumate üle. Rahva ühisvõim hoidvaks samuti kui enda vaba, ja valmis toimra ohvrit üldhuvide teenimisel. Rahva kultuuri saavutustest tundma õhkust. Oma saavutustest kogu riigile. Taluperemehe tõeusele j. sandama riigikodaniku mentaliteet."

Taolisi monograafiaid oleks vaja veel rea teistegi eesti ühiskonnas silmapaistevate isikute kohta. AR-GI

Pärnus sari 28. juunil Helmi Viikanti, n-n-a Slik, sünd. 28. oktoobril 1910 Sakus.

Lebanoni, USA-s a. sari 19. juunil Juri Kotkas, sünd. 27. aug. 1935 Tallinnas.

Kunstiraamat Nõmmikust

Peasegu täpselt Juhani Nõmmiku kümneandaks surmaaastapäevaks (9/7 1975) ilmus tema monograafia Stockholmis Eesti Endi sulest.

Eesti kunstiraamatuid ilmutab pagulases haru-harva. Teatavasti on värvilpildide trükkimine väga kalliks ettevõtte ja täiendavalt välistunduvate majanduslikult riski — seda suuremat, mida väiksem on ostjaskond. Iga uue sellealase teose ilmumine on juba ainuüksi sel põhjusel tähelepanuväärne sündmus.

Monograafia laakoonilise pealkirjaga "Nõmmik" on teoks saanud mitme isiku ühise pingutuse tagajärjel. Sõnalise osa kirjutaja, nagu juba mainitud, kunstiajaloolane ja kriitik Eevi End. Kujundus ja rootsikeelne kokkuvõtte on kunstniku tüdrit Elin Nõmmikut, kuujuures ka kirjutajaks on Elin Nõmmik. Inglisekeelse tõlke tegid Jane Lippard ja Åke Törnqvist. Fotod on suurel osalt kavandatud kunstniku oma töö, osalt aga Ruho Tippolt. Biblograafia koostamine oli Ühis Endi Kõiki viimaseid teid. Koordinaatoriks ja hingede terve ettevõtte taga on aga olnud kunstniku abikaasa Edeldard Nõmmik.

See on ilus väike pildiraamat albumi meenutava formaadiga, tagasihoidlike mõõtmetega 14,5x21 cm, kriit-paberil. Lehekülgi on 95 ja plite 49 — suuremalt jaolt tööde reproduktioonid, aga ka illustatsioonid perekonnale kuuluvate kirjadest — üle poole värvilised.

Monograafia on professionaalselt, väärarvamatult kujundatud. Plitide asetus on niisugune, et need lehekül-

Üks Juhani Nõmmiku joonistusi.

gede väikesele formaadile vaatamata üksteist ei häiri. Reproduktsioonid tunduvad olevat värvidele erakorraliselt õnnestunud — sellevõrra kui seda ilma originaaliga võrdlemise võimaluseta väita võib. Kolmekeelne sobib see peale meie oma lugejate ka rootsi- ja ingliskeelsele lugejaskonnale.

Tekst on lühivaltlikult dispooneeritud. Inglis- ja rootsikeelsete kokkuvõtteid on paigutatud algusesse, alles siis järgneva kaalukama teksti pärisosa. Kuna Eevi End vaatleb Nõmmikut, kui peamiselt maastiku- ja loodusmaalajat, juhatub ta oma kirjutises sisse lühikesi ülevaateid maastiku- ja loodusmaalajate ajaloost, selle pedagoogilise vötte abil annab ta niiselt kunstniku koordineerida ja toetab tema laiemasse

ringi. Kuulestikümnes järgnevas loigus käsitleb Eevi End Nõmmiku kunsti, vaadeldes seda nooruspäevilt, küpsemis- ja küpsenult, sääljuures pidevalt jälgides elukäigulist ta-pagohja ja seost.

Analüüs on hoolikalt ja igakülgse, kirjeldused üksik- ja kogumärgist — eriti selles osas, mis puudutab värvitööd ja nende koostist. Eevi End näitab, kuidas toon-teenis maalajas noorest paljastest "hingestatud koloisist", "looduslühikist", "abstraktsed ekspresionist", kes siiski kunagi sind realismi ei kaotanud. Kuidas maastiku- ja loodusmaalajate fookusesse pikemaajade töis arhitektuuri element. Ja kuidas Nõmmik "luu oisus ja selle loomis".

Autor diskuteerib ka võimalike mõjudest teistele kunstnik- nikel, ei leia aga otsest kiin- tist seeguse. Enneni on olnud paralleel, kunstnike, kes "elutundelt Nõmmikule lähedased".

Monograafia lõppu on koostatud faktid: Biograafilis andmeid; Esindatud ja esine- nud näitustel; Nõmmiku tööde loetelu 1930—1974, õli- akvarell, tempera, guash- maalid ja joonistused; Viited — suurel osalt pärit kunst- niku kirjadest; Bibliograa- fia.

Oles raamatukuse käest pannud, on tunne nagu poleks tutvunud ainult Nõmmiku kui kunstniku ja tema kunsta, vaid ka Nõmmiku kui inime- sega.

Monograafia on müügil Eesti Kultuuri Koonides.

MATTA MATHIESEN

Timmukuru: Vastukarva

Nõu-ROUDE JURIST pole ilmselt mingi kuiv seadu- seühmitaja, tal peab olema ka ajakirjaniku annet ja suul he- moristlikku jooksu. Vähem- nalt kui otustada ajalehe "Punane Täht" ilmut (Rak- veres) veeru järgi "Sõna on juristil". Pealkiri on selge ja lihtne: "Vargalood" ja alla on ühtlalt kirjutatud: E. Levina, rahvaolul prokuröri vanemabi, tähtsal kohal olev mees (või naine?).

Mida on prokuröri abil ju- tustada?

Mehed võtavad viina ja ku- viinaraaha otsa saab, siis müüb üks mees kaastastele asutuse paberirulli, mille väärtus 160 rubla. "Tur- hind" kolm pudelit viina ja palgapäeval 30 rubla. Aga kui lugu on koostatud läbi käinud, peab mõtlema on oma töökohal tegema kaks aastat "paran- duslike töid" ja maksma 20% palgast riigikassasse. Vi- letse seht!

Kaks samasugust viina- venda viivad töökohalt ära kaks õli radiatori. See pole aga midagi. Veel üks viina- vend viib minema kolhoosi söökla klaveri. Riist ei pääse muist majast välja kui tuleb akent üks kühvel. Aga kallite esemete ei leidu osjast. Ei o- nud kolhoosis ilmselt muusi- kahuvilist.

Loomaarmastaja veab koju 1500 kilo jahu, enne kui julgeb võtta põrsa selle jahu jaoks. Teine mees viis kanade jaoks vitamiine, aga kirustas as- jaga — sai ainult õli, sest vi- amiin oli olnud panemata.

Üks mees saab karistada oma sõna kuulamise pärast — vedas sigarete pipampubrit enne kätse peale.

Kõikide nende halenaja- kate lugude puhul loeb jurist lõpuks moraali: süüdi olevat "viinahundi ja kasuahuus". Jurist mõeldi ei küsi, kuidas mõeldi mõeldi. Inimesed muutub viinahundideks ja milles ole- neb, et kodanikud pärast üle 40 aastat kestnud nõukogude korda ei saa juba kasuahuu- sest, mis on ju kodanik igand.

Kas süüdi on CIA propa- ganda Ameerika Hääles?

SIRP JA VASAR oli vanasti suhteliselt asjalik kultuuri- leht. Muidugi olei esimestel lehekülgedel vastav juttus maha, noormiti ja õhutati, ja siis end rüüdi kultuurile,

kuhu poliitikaipoisid ennast palju ei seganud.

Nüüd on rahvapääliskus ja kodumaalikkus pugenud ka sirbi ja vasara vahele. Seda märkas juba "Estonia" Root- sis käimise puhul — õendati arveid väliseestlastega ja eriti selle "ladvikuga". Nüüd on pärast pikemat haudumist toimetuses tulnud toime mi- tu-mitu kuud hiljem "järel- mõttega" kodumaa artistide külastuse puhul Kanadasse.

Osa artikleid on taandud selle kirjutamiseks poleks toi- metuse liikmetel vaja olnudki Kanadasse minna. Kõik tun- tud fraasid: kuidas väliseest- lastel on seoses kodumaaga "huvi ja hirm", kuidas neid vaeeld "ladvikul" poolt terro- riseeritakse, nii et kodumaa artistide üritustel käijaid lähivardavat "nuukamõist või isegi viimasele ülesülemine" jne. Nüisugust hirmu väljendand kallid Kanada kaasmaalased "peaenu ja koi konstardi ja kielu". Kodumalised lehed aga kirjutavad ära "õte lennult", nii hirmus suur olnud huvi...

Esitatakse "põnevaid" kü- simusi: Kas on kodumaa lu- dab kannel mängida ja ra- hvariididele kanda? Olevat ta- hehnd saada objektivist in- formatsioonid...

Kuidas nii? ütles Andres, kellellega koos me seda artiklit lugeme. — Kas Kanada kaasmaalased "Kodumaaga" rahul ei olegi? See annab ju kili objektivist informatsio- ni, et aitab — enne meie Eesti olid tegelased hirmassti raha korvaldanud ja pärast Eesti nõudis inimesed piit- rita tagasi...

See on informatsioon siinse ühe kohta, selgitasime me. — Nad tahavad teada, mis kodumaa juhtub.

Eks kuulaku Ameerika Häält, ütles Andres. — See teab vahel palju rohkem kui Rahva Hää.

Mures on Sirp ja Vasar pa- gulasseestlaste traagika tõttu. Nad "püüavad küll organisee- rida ülem ülemad väliseest- laste kokkutulekuid... Püüavad nimelt, ridade va- helt loetud mõttega, et see ei õnnestu. Ja on enne kõiki iso- leeritud Nõukogude Eestist.

Kes kurat see isoleerib? küsis Andres. — Inimesed ei saa välja, raamatud ei saa ei sisse ega välja. Ajalehed ei

saa sisse, palju ajalehti ei saa välja...

— Kas sa ei märka, ütlesime. — Nad on selle vana kuulda isikukultuuse aegse lad- viku jälle üles kaevanud. See olevat rahvast täiesti isolee- runud...

— Kui nad seal Toronto E- tot tegid, need ladviku mehed ja naised, seletas Andres. — Siis oli ju seal koos suurem osa Kanada eestlastest. Kus see rahvas siis on, see kes on isoleeritud?

Kas sa pole tähele pan- nud? küsisime. — Neil on vii- masel ajal nagu meie pool olei — kipi püksid pugenud. Lahmivad hirmsa ägedusega ja ikka lapiti ja nendesamade vanade riistadega. Alinuit ühe magusama kompleksi said nad suhu ja seda imevad pi- kalt oli põhjalikult. See on Vancouveri lugu, kus laenati organisatsioonid ruume ilma juhatustel küsimata. Nüisugune asi võib ju ingliski taes- vas viiale ajada — kui taevast juhtuks olema inglite organi- satsioon.

— Jaa, külm sõda ujus ka lõpuks välja, nimetas Andres.

— Aga see on ju tore! Las ko- dumalased loevad ja kuule- vad. Nemaad on harjunud ri- dade vahel lugema, küll nad välja loevad, mis vaja. Aga tähtsast me oleme, hirmus tähtsast!

Juba nelikümme aast- tat, lisasime me. — Kas niisugune asi ei te uhkeks? Suur võitmatu maailmariik, tulevi- kurik — aga komistab mõne- tuhanda eestlaste peale!

— Mis seal ikka. Kui nad 88-aastasest läti sotsiaalde- mokraadist kärmiselt karde- tava CIA agendi teevad. Seal pole poleist mitte üksi kipi püksid, vaid midagi hoopis vä- gevamat ja vängemat.

— Nüüd on vägev käsira- mat välja antud, kuidas CIA vastu võidelda ja töde jalule seada, jätkas Andres. — Nagu keegi midagi küsib, nii on va- stus kohe valmis. Just kui daatamasinat või raali mõnikü. Sest kõikidele küsi- tustele on ju õiged vastused olemas, ees ole? Vaja ainult ülesleida.

MOODNE VANASÕNA: Hea propagandist oskab ro- kem vastata kui kümme aja- kirjanudlikku ketikoera kü- sida.

• Kohalik elu

JONKÖPING

Kokkutulek

Peale 5. aastast vaheaga koguneme uuesti Metsako- duses laupäeval, 17. augustil järglõunaks "Põlvkondade kokkutulekuks".

Päev algab vabaõhu jumala- teenistusega kell 12.00. Jut- lustab praost V. Takkel. Edasi on kavas ühine eine, ühis- laule, plisvõistlusi lastele va- tavalt nende vanusele ja väike meelelahutuslik osa. Peale- lõunane kohvi ja loteri.

Telise ja kolmanda põlv- konna esindajad on end juba varem registreerinud. Tuli- lustamisküsimuste laenda- miseks vajame aga nüüd ka kõige vanema põlvkonna esi- ndajate ja kaugemalt külastate arvu, kes soovivad kokkutu- lekuks osa võtta.

Registreerimine osavõtuks ja lähem informatsioon tel. 036/75826, mida palutakse teha võimalikult kiiresti, hil- jemalt aga 10. augustiks.

KOIJÄRVE

Sügispidu

Laupäeval 17. augustil kor- raldab Tallinna Lõpikonna Sõ- prade Selts traditsioonilise sü- gispeo Koijärvel.

Kava algab kell 13.30 küm- nevõistlusega. Parimad võit- lejad saavad preemiaid. Os- avõtumaks on üks kroon ala kohta.

Kell 18 istutakse peolauda, kust leitakse hästi maitsevad toite. Ühislaulu ja tants. Peo- laust osavõtt maksab 40: — krooni isikult.

Perniste palve on, et kõik ennast registreeriks tel: 031/29 01 54 (Hansen) või 031/ 41 01 08 (Kokk).

TLSS ütles kõigile tere tule- mast.

STOCKHOLM

Jämedapois- te kokkutulek

Järgmine endiste Jämeda Põlvkondakeskkooli (= Põllun- duskeskkooli) õpilaste ja õpe- tajaite kokkutulek toimub su- vepäeval kujul neljalalpool 17.—18. augustil s.a. eesti skautide vabaõhtulise Veski- järvel (ca 55 km Stockholm- mist) Sõrmlaandis.

Kunagine Jämeda poisid või tüdruk? Sind koos abikaasaga ootavad k. korraldajad kaasvi- listlased. Kogunemine laupäe- val kl. 13 paiku. Olenemati il- mast väljas või sees olemine.

Õhtul koosviibimine ettekan- te ja õhtusöögiga. Ööbimis- võimalused kohapeal olemas.

Sa oled südamest teretunud! Osavõttumaksuse palu- vad korraldajad lahkesti tea- dada aadressid: Annus Estru, Petrusvägen 2, 132 00 Saltsjö-Boo, tel. 08-78 75 21 32, või Woldemar Kruppel, tel. Box 144, 751 04 Uppsala, tel. 018-14 21 90 (tööl) või 018- 14 18 10 (kodus).

Koguduse väljastõit

EELK Stockholmis Peapiis- kopliku koguduse väljastõit toimub tänavu Östhammar kirikusse laupäeval 25. au- gustil.

Buss väljub Eesti Maja eest kell 11.00. Ühine jumala- teenistus koos Uppsalaga kogudusega algab kell 14.00. Teenistusel on kaastegevad praost Volde- mar Takkel, õpetaja Ingo Tiit Jaagu, tenor Olvi Raiend ja or- ganist Enn Maripuu.

Jumalateenistusele järgneb ühine eine. Registreerimine on vajalik hiljemalt 18. augus- tiks koguduse kantsleisesse, tel: 08/21 32 77.

Osavõtumaks (sõit ja eine) on kr. 100: —.

Prantsuse lütsseumi aasta- päev

Tallinna Prantsuse Lüts- seumi 64 astutamee aasta- päeva tähistamine on laupäe- val 5. oktoobril 1985 kell 13.00 Eesti Majas, Wallingatan 34 Stockholmis. Lähemaid tea- dete saab 06/47 98 50 E. Villomann.

VÄRMLAND

Suvepüev

Charlottenbergis

Arvika Eesti Selts ja EELK Värmlandi kogudus korralda- vad Värmlandi eestlaste 37. suvepäeva laupäeval 10. augus- til Charlottenbergis, pere- kond Olmi kodus, Mariagatan 16.

Rahvuslilp heitsatakse bussil 12. Jumalateenistusel teenib õp. Jaak Reesalu. Seltskond- lik koosviibimine. Kõik on teretunud.

VÄSTERÄS

Väljastõit

Västeräsi Eesti Ühing kor- raldab ühepäevase busi- ja laevareisi Ahvenamaale, Grisslehamni 22. augustil. Sõid- duhind kr. 240. Registreerida hiljemalt 8. aug. ja lähemaid andmeid saab tel. 02/502 15, Västeräsi Eesti Ühing.

Fantoom

Sügis/talv moes

Pilk tendentsidesse NK pressivastuvõtul

Rootsi Rahvuspäeval, 6. juunil, korraldas NK-kaubamaja pressiosakond täiesti ümberhitatud neljanda korruse konverentsiruumis vastuvõtu rootsi, soome ja eesti moeajakirjanikele demonstreerimaks tuleva hooaja daamide ja härrade riietuse peajooni.

Korraldaja oli reklaamiosakonna pressiseff Monika Truvert, kes tänava varakevadil viibis Pariisis, et seal isiklikult tutvuda uue moeooluga.

Informatsioonivastuvõtul olid seinte kinnitatud suured värviribotsad fotomontaazid sügismoe peajoonest motode all

a) Couture modellid b) Traditsioonilised muistrid, värvid, lõiked c) Järelselt värves tallisordid d) Dändilik õhturietus.

Võltimekade modellid

Tvustavates uue moe üksikasju, ütles Monika Truvert, et sügisel on nii damide kui härrade riietus võltimekade ja villased riietused tihedalt kaetud karmaga. Ka tweek ja džörsi tuleb väga moodi.

Mustrid on suured gobelaan-ristipistes lillelööd ja originaalses värvikombinatsioonides roodi ruudud, samuti klassikaline nn. "lipsu-muster". Oad on laiad, ümarate nukkidega; riiete pikkus vahele, kuigi väga pikad see-

likud on sagedasemad kui lõhke mini. Mantlite ja jakkide juurde kantakse hästi palju suusapükste lõikega streitš-puse.

Meeste riied on haruldast sarnaselt nii lõike kui värvi poolest, silingi on mustrite fantaasiarikkus häämsatav. Seal rippus näiteks lilla- ja kollase pikakarvaga sügismantel keebi-kujuliste laiade käiste ja "naiselikku" kraega; selle all lillakas toonis üldkord plüüs-taolise kuue ja pärsia mustris sidist säriga. Hiljem selgus, et ilus komplekt oli hoopis mõeldud härradele!

Valekarvast kasukad

Suurmood saab olema valekarvast pehme n.n. "teddykasukas" roosades või beekikas toonides. Üldiselt on tumeroosa, fuksi-punane, pudelliroheline, oranži, tumekollane

ja kõik talvised "jäised" värvid peavärv, samuti ilka veel valge. Inglise ratsasporti ülikonnad ning jahimeeste tumerohelised kuud ja mantlid, suletutiidgeda kübarad ja kaabud on sügismoe lõkknumber.

Dändilik õhturietus

Sügis-talve hooaja domineeriv "The British Touch" (Briti kallak) ilmneb ka õhturietuses, mis on dändilik. Naiseid kannavad elegantseid kuubedega püksilõikude laide sa-täänist või karunahast reväridega musta "vanalisa" lipsuga valge kõva kraega särki jurde. Lillalised brokaatvestid, kuld- ja hõbehoelast kootud pulloovid ja väikesed õhtukübarad teevad õhturietuse originaalselt lõbusaks. Värvid siln on mustjas-lilla "aubergine", veinipuna, tündsinine, must ja

NK-kaubamaja reklaamiosakonna pressiseff Monika Truvert näitab tuleva hooaja villaseid, huvitavaid mustritega moodelle. (Foto KARIN)

pruun. Nihistati kindad kui kingad on tugevates värvides või mitme-värvilise kombinatsioon, samuti väikesed öla-

rihmaga kotid. Ja õige dändi kannab muidugi must lakk-kingi.

KARIN SAAREN

PEN koguneb New Yorgis ja Hamburgis

Rahvusvahelise PEN Klubi järgmisel konverentsil toimuvad jaanuaris New Yorgis ja juunis Hamburgis, määrati kindlaks liidusriigis San Marinos toimunud PEN-kongressil, kus eesti klubi esindajaks olid Are Helmele Londonist ja Ilmar Külvet Washingtonist.

Kongressil mälestati lühikult liikmeid, nende hulgas Aleksis Rannit ja Asta Willmanni. Esindatud oli 34 rahvust sadakonna delegaadiga.

Võeti vastu rida resolutsioone, eriti ühenduses inimõigustega ja kuulati aruandeid, millest esialgseks kujujendiks sõnavõttu vangistatud Kirjanike Komitee ettekandele. Nimekirjas on 433 vangistatud kirjanikku, N. Lõudus 90 (eeslastest Mart Niklus), Lätis 2 ja Leedus 8. Ida-bloki delegaadid väitsid, et kommunistlikud riigid ei ole õhtugi vangistatud kirjanikke, ainult reaktioonikäre hoiaks klubi. Sellele vastas PEN Kõhali Kirjanike New Yorgi Klubi delegaat leedulane A. Landsberg vastavalt, sõbrates toodud väited valmukalt ümber – raudeesiride taga on vangistatud ise reaktioonidär...

Festival Moskvas

Rootslase kõne sisu muudeti tõlkija poolt

Moskvas suurejooneliselt korraldatud nimetatud Maailma Noorsoo Festivali toob osalejatele läänemaailmast üha peitumist, kuna kõljalik pööratakse nõukogudepoolele umbusaldusele, bürokraatsiale, liikumise piiramisele ja omavolile.

Kul avamisel Lääne-Saksamaa noortegrupid eraldati läänesaksa kommunistliku noorsoo Berliini osakond ja esitati seda omaette maana, siis tekkis suur pahameel sakslaste poolt, kes ähvardasid lahkuda. Neile anti mõista, et neid ei lasta lahkuda: Moskva lennuvõli ei lase niimelt maad nendele charterlennukitele enne pidu-aste lõppu. Selle ähvarduse "piastriks" oli nõukogude poole vabanus, mis küll sündinud ei saanud olematuks teha.

Rootsist kõnel olid olnud noored – kommunistlikud noored, Centerni ja mõned KDS noored – tekkis oma-konda konflikt, kuna nendepoole kõneleja Katarina Larsson kõnet tõlkimisel teatavasti. Ta kõneles UNO raportist inimõiguste olukorras Afganistanis ja sai palju aplauusi. Kui ta rääkis Nõukogude Liitu kritiseerivast osast – aggression, tsivilisatsiooni pommitamine, vene KGB tegevus julgeolekuasutustes – siis ei andnud simulaantlõikjad enam edasi tema juttu sõnasnaalt ning asusid siis tse-see-erina. Kõne tõlkimise välia-kuulutatud "antimperialistlik seminaril", mis muutus tse-see-erimistestevusega otse paroodiaks.

Tõlki võltimeistestevust märkasid kohal viibivad vene keelt valdavad lääne korrespondendid. Üks hispaanlane läks presiidiumi ette ja nõudis avalikult, et rootslanna saaks korralda oma sõnavõtu ja publi-likult avaldada aplausia talle pooltohtori. Presiidiumil tsivilisatsiooni esimeses heiklas rääkima, et tema vastu olivat kilgus provokatsioon. Lõpuks sai Katarina Larsson ise sõna ja ütles:

— Teie räägite provokatsioonist, mina arvan, et meid on provotseeritud. Tuline sile usus, et saame õiglase võitluse ütlelda välja kõik. Ent tõl-kinne on olnud ebatielik ja vale. Teie olete meid pet-nud... Saalist karjuti alla "hurraa". Tekkida kahtlus, et üks "moskovyitli" teine "läänelik". Esimeses kõneles presiidiumi au haavamisest. Ta andis sõna Afganistani

praeguse rootsi delegaadile, kes ingliskeelses sõnavõtus väitis, et kõik, mis läänes räägitakse tema maast, on "ameerika propaganda"... Ühel teisel esinimesel rullisid norra ja taani noored lahti loosungi "Nõukogude Liit välja Afganistanist, USA jätku rahule Nikaraaguas". Vene kommunistid ruttasid ette katma nende banderooli ja tekkis käsikähm. Teanimesed ütlesid, et nende illusioonid nõukogude aasat rahutahetist said tõsiselt pu-rustatud. Noored ei saanud julgeolekuvähite tõttu kilas-tada teisi noori teistes hotellides. Igal pool oli täpne isiku-kontroll, erioad ja bürokraa-tia. Lääne ajakirjanduse esi-nadajast lõkati üks osa tagasi sellega, et nalle ei antud vii-sat.

Svenska Dagbladet pöördus

— Naivus uskuda, et Moskvas saab kritiseerida, ütles KGB-ühikupäeva Imants Lesniskis, ühisõhtul Kopenhaagenis. (EPL-foto).

äratõhpanud KGB-agendi Imants Lesniskise poole ja palus tal kommenteerida Moskva sündmusi.

— Rootslased on naivsed, kui nad arvavad, et neil on võimalik esitada kriitikat noortefestivalil Moskvas. Tõl-ki-ke ülesandeks on just mitte tõlkida ebasõ-va-kritikat.

Lesniskis on ise töötanud noortefestivalide korraldamisega sel ajal kui ta KGB-agendi-dest sõltab. Kõik, kes N. Liitu esindavad, on nii hoolega välja valitud, et neil ei teki mõtetki kritiseerida oma juht-konda.

— Neid õpetatakse välja kuude viiesi enne konverentsi. Kui nad pärast kohtavad lääne noorte esindajaid on nad nagu lindistajad, kes al-nud oma sisseaangitud lugu leiterdavad...

Lesniskis jutustas, kuidas kasutatakse ümaseid, et inimesi panna piinlikku olu-korda, mida pärast on võma-lik ära kasutada väljapressi-misel.

Me kasutame niisuguseid meotõlki ajakirjanike, poliitikute, inseneride, arstide ja teiste vastu, kes kuidagi-moodi võiks olla N. Liidule kasulikud.

Nixon kaalus neljal korral a-pommitamist

Neljal korral oma ametiaja kestel a. 1969–74 kaalus USA endine president Richard Nixon tuumarelvade kasutamisele võtmist, mainib ta ajakirjale "Time" antud intervjuus. Esimest korda oli tal mõttes teha seda ühena lühikest aega pärast seda kui ta oli saanud USA presidendiks.

Esmakordselt oli teha lõpp sõjale Vietnamis, kuna seal kasutusolevad konvent-sionaalsed relvad ei aval-danud suurt mõju. Ta loo-bus siiski, kuna tal ühteaegu olid kavad parandada suht-eld nii Hiinaga kui ka N. Liiduga. Tuumarelvade kasutamine Vietnamis oleks teinud igasugused lähenemised võimatuks.

Teist korda tuli tuuma-relvapan plevakorda a. 1973, mil Lääne-Idas puhkes

nn. kuue-päeva-sõda. Ilma-rell ja teha ümberastuda araabia riikide vahel. Nixon ütles, et ta lasks viia USA tuumarelvajõud alarimolokorda pärast seda kui N. Liit oli ähvarda-nud valehe astuda.

Intervjuus ütles Nixon, et N. Liidule saadeti teade, et USA paneb vastu tuuma-relvadega – kui see osutub vajalikuks. Ta lisab juurde, et tegemist ei olnud ähvardusega, vaid "lühisa-konstatseeringuga". Vene-lased saanud asjast kuu ja valeheastamisest loobuti.

Kolmas juhus oli sila, kui venelastel ja hiinlastel olid Kaug-Idas kitsmas tõsisel püügilid ja relvastatud kokkupõrked üna suures skaalas. USA vastutuleu-si teada, et N. Liit tol kor-rai tõsiselt tuumarelvade

RICHARD NIXON

kasutusle võtmist Hiina vastu.

Neljandat korda plaanis Nixon kasutada USA tuumarelvu a. 1971, kui puhkes sõda India ja Pakistani vahel. Tõl ajal esines tead-kartus, et Hiina astub vahet ja et N. Liit sel juhul kasutaks ettekind-elds alustada sõda oma kommunistliku riivast, s. t. Hiina vastu.

Pole mingit kahtlust, mida me sel juhul oleksime teinud, nendib Nixon, andes sellega mõista, et USA tuumarelvastatki oleks ta-banud N. Liitu.

Eestis tegutsenud briti spioon suri

Pagulase algaastail kirjutas Roland Seth põnevad mälestused tegutsemisest sõja ajal seiskulajana Eestis, kuhu teda kol briti õhujuurde reservohvitseri langevarjuna toimetati.

Spioonitegevusest ei saanud suurt asja, kuna kohalik elanikkond ta tabas ja saatsid sakslaste kätte. Raamat kannab originaalsi nime "A spy has no friends" (Spioonil ei ole sõpru), see tõlgiti ka eesti keelde ja tõlge kannab pealkirja "Langevarjuna Eestis".

Nagu nüüd ajaleht Daily Telegraph Londonis teatab, on Roland Seth, kes iseseisvuse lõpul oli inglise keele lektoriks Tallinnas tehnikülikooli juures, hiljut suri. Ta oli lõptanud Cambridge'i ülikooli.

R. Seth seisis Briti Vastutuleu teenistuses. Ta arreteeriti sõjaajal Eestis Gestapo poolt, kes

väljapressimiseks teda värgasti piinas, nagu kirjutab inglise ajalehes katstõeline Guy Raine. Endine inglise spioon suri Goshami puhkekodus Wiltsi krahvkonnas piklaldase haiguse tagajärjel 73-a. vanuselt. R. Seth oli RAF-i (Briti Õhujõud) endine ohvitser. Ta pääses Eestis Gestapo surmasuust üle noatera, kuna võllapuu juures esimes mehaaniline rike ja poomissõnõr ei pigastanud ta kaela ängistavalt! RAF-i ohvitserina ta liitus sõjajärgi, 1942.a. Briti sõjalise salakuurega (SOE). Ta lüppas sõjajärgi briti luureloennukil sakslaste poolt okupeeritud Eestisse.

Maandumisel ta kaotas raadio ja teised salakuulamisvahendid. Ta reedeti kohalike elanike poolt Gestapole. Teda piinati Gestapos 120 tundi ja mõisteti surma "rahvakohut" poolt. Selle järele, kui võllapuu oli tekkinud mehaaniline rike, ta viidi tagasi vanglasse ja lühemat edasi Berliini, kus järgmisel sõjajärgi püüdis ülikoolimisel, et välja pressida valeinformatsiooni Inglismaale saatmiseks.

Et salilitada oma elu, R. Seth meidis end sakslaste vangilaikult, saades peibutusvina. Sakslased saatsid ta Luftwaffe peaktoriisse Pariisi, et sealt seata Inglismaale vaicandmeid. Prantsusmaal R. Seth otsis kontakti prantsuse "vastupanu liikumise"ga, kuid tabati.

Et salilitada oma elu, R. Seth meidis end sakslaste vangilaikult, saades peibutusvina. Sakslased saatsid ta Luftwaffe peaktoriisse Pariisi, et sealt seata Inglismaale vaicandmeid. Prantsusmaal R. Seth otsis kontakti prantsuse "vastupanu liikumise"ga, kuid tabati.

Kindlustustesse Piska sõja, nagu juha märgitud, seadis üles 50 000 soomemargase tasu sellele, kes kullasepaari rõvsaagi asukoha suhtes an-
da andmeid. Kuna seda saaki ei ole võimalik Soomes müüa, siis arvasid kindlust-
seits, et see on viljud kas Rootsi või mujale välismaale.

Nüüd sakslased saatsid ta briti sõjavangide laagrisse politseilinnu. R. Seth jutustas oma "ülesannetest" ainult ühele inglise kõrgemale ohvitserile, sõjavangile. See lubas teda vajaduse korral kaitseda. Kui teised briti ohvitserid – sõjavangid avastasid, et R. Seth on sakslaste politsei-nukh, nad tahtsid teda mõrvata. Ja palusid, et sakslased viiksid mehe mujale. R. Seth viidi Frankfurti ja 1945. a., kui liitlased olid lähenemas Berliinile, Himmler näiselt saalis ta Sveitsi, "rahvapärase"ga

lähetsale! Kui R. Seth oli kindalt asunud Berni, ta otsis kontakti briti saatkonnaga ja pihitis, et on SOE (Briti Sõjaline vastutuleu) ohvitser. Oma memuaariteoses ta kirjeldab üksikasjalikult oma pääsemist surmasuust.

Ta on kirjutanud mitmeid raamatuid sõjamälestuste teemal ja dr. Robert Chartmani varjunime all ka seksuaalmeemadid. Ta puutub Sethi Eestist puutuvases raamatusse, siis sisaldas see tõsisajade kõrval ka hulk fantaasiat, nagu kinnitustel sündmustele lähedal seisnud inimesed.

Lepajõe asi selgub alles hilissügisel

Helisingi politseis ütles komissar Seppo Sillanpää, kes on olnud Roosa-Lepajõe rööviproteesi juurduse juhiks, et Aleksander Lepajõe asi ei saa kohus ülesti ette tulla enne hilissügist, sest arstide arvates ei ole võimalik kind-
talsse olukorra uurimine val-mis enne oktoobri-novembri vahetust.

Teatavasti oli see kohus, kes Lepajõe saatis järelevaatusele, olles mõistnud Raivo Roosa ümmarguse 8 aastaks vangli. Ta märgib veel, et kumbki ei riskieeri tagasisa-
misega N. Liitu.

Kindlustustesse Piska sõja, nagu juha märgitud, seadis üles 50 000 soomemargase tasu sellele, kes kullasepaari rõvsaagi asukoha suhtes an-
da andmeid. Kuna seda saaki ei ole võimalik Soomes müüa, siis arvasid kindlust-
seits, et see on viljud kas Rootsi või mujale välismaale.

Reportažireisilt kahes käabusriigis (3)

Kirjanduse päevaküsimused olid rahvusvahelisel foorumil

San Marínol eneselt ei ole ajalehti, rääkimata arvustata-
vast kirjandusest. UNESCO majandusliku toetusel on ta
aga niid lahkeks võõrustajaks kirjanikele teistest maadest
ja küllaltki hulgas leidub päris kaugelelennud. Uus Mere-
maa on näiteks esindatud ja samuti Austraalia, Jaapan,
Hiina, Taiwan. Euroopa kommunistlikest maadest on Bul-
gaaria saanud kuus delegaati, Ida Saksamaa ja Ungari
kumbki vaid ühe. Soomet esindavad saavsi kirjanused eri-

Konverentsi loengute osa on
Rahvusvahelise Noorteaasta
puhul pühendatud noorsookir-
jandusele, mis toimub rööbiti
PEN-i delegaatide kogu-
istungitega ja jääb seotult
paratamatult kitsama ring-
konna asjaks. Kui meil pagu-
luses kurdetakse laste- ning
noorsookirjanduse nappuse
ning ebasobivuse üle silis silin
selgub, et tegemist on rahvus-
vahelise probleemiga. Heast
noorsookirjandusest on puus-
dokkjal.

Leitakse, et tänapäeva
noorsookirjandus ei peaks
taotlema niivõrd kasvatu-
likku kui just noorte kujutlus-
võimet virgutavat eesmärki.
Tuleks hoiduda kangelaste ja
lurjuste kontrasti seadmisest,
käsitleda seoses sellega egi nagu
see on tegelikkuses, unusta-
mata vahepealseid toone
musta ja valge vahel. Avalda-
takse arvamusi, et hea kirjan-
dus võiks täita tänapäeval
noorte juures ka umbes sama-
sugust ülesannet nagu vane-
mate elus psühholoogilisi ja ei
vaideld vastu põhimõttele,
mille kohaselt raamat, mis ei
võidat lugemist 50 aastastel, ei
oma kohta ka kümneaastaste
lugemisvaras.

Moodsa konverentsihoone
suuremas saalis arutavad
PEN-i delegaadid oma päeva-
küsimusi. Aga juba enne
istungite algust oleme jõud-
nud mõneti omavahel tui-
tuda, sest meil kõigil on siin-
des nimesid rühmas ja nii te-
kivad põgusad keskustelud tä-
naaval, restoranides, hotellis-
ruumides. Esmasena satun
vesteleme inglise kirjaniku ja
kirikliku Francis Kingiga, um-
bes kuuekümnelt aastase me-
hega ja ma esitan talle küsi-
muse, mis on mind kaua va-
vanud — kas on kirjaniku koht
üldeks sellisel konverentsidel?
Kas ei peaks kirjanik pigem
istuma oma töölaual taga ja
alma kirjutama, sest kirjutada
on palju ja elu paratamatult
üürke?

□ Vaheldust

Ta mulgib ja ütleb, et aga
kirjanik suuda vahetpidama-
tult oma loominguga tege-
leda. On ju temalgi tarvis va-
heldust ja hingetõmbamist.

Küllap ehk sattusin kokku
ühega noist vähekirjutajate
küllast, kahtlustan endamisi
ja alles hiljem saan teada
oma eksiarvamusest. King on
kahekümne proosaraamatu
autor ja eelolevast aastast
peale ka Rahvusvahelise PEN-i
klubi uus president. Aga enne
tehti ettepanekud Norman
Mailerile ja Harold Pinterile,
kes mõlemad leiadsid, et neil
küll ei jätka aega selliseks
nõudlikuks lisatööks.

Ja üldiselt tuleb nentida, et
PEN-i umbes üheksatuhanda
liikmeskonnas leidub küll ka
rahvusvahelisel nime-

teadlane Ben Hellman ja noorsookirjandusele spetsialiseer-
unud Maija Lehtonen, mõlemad Helsingi ülikoolist. Inglis-
maalt on kohale lenanud Lätti PEN Keskuse president un-
letaja dr. Margarita Ausla ja Eesti PEN-i seokordne amet-
lik delegaat, toetajallige Are Helme. Tema kohalolek va-
bastab mind pikidade koosolekute kütkest ja annab mahti
usustusteks ning vastusteks.

sisse võetud, kuid tegelikult
valitses sel rindel juba mõnda
aega "relvarahu". Lähind
ühioiguse pärast löödi maha
mõned aastad tagasi ja me
võime olla õnnelikud, et oma-
sime noll otustavalt aegadel
sellise innukuse-võimekusega
võitlejad, nagu Asta Will-
mann-Linnolt ja rahvusvahe-
liste suhete ekspert Aleksis
Raamit. Nende varisemise
läbi tekkinud lunka on raske
ja vähemalt esialgu välisti
võimatu täita, kuid kontinui-
teeti tuleb jätkata.

Nõukogude Liit ei kuulu
PEN Klubisse, kuid Moskva
huvist teenivad seal teiste
Idaokla made kesksed —
esmaajones Ida Saksamaa ja
Bulgaaria. Nüüdki, seajärele
ku on esitatud Ida Saksamaa
Vanglas Komitee" aruanne ja
Juhitid tähelepanu kirjanike
tagakiusamisele. Nõukogude
Liidus võtab sõna üks noor
bulgaarlannast naisdelegaat
ja väidab, et Nõukogude Liid-
us ole üksik kirjanik
vangis oma loomingupärast,
vangis peetavat vaid "reaktsi-
onääre".

Kohe vastab talle hoogsalt
ja hingestatult USA-s ülikooli-
professorina töötav ja Eksilis-
kirjanike PEN Keskust esin-
dava leedu päritolu näitkir-
janik dr. Algirdas Landsbergis,
kes vaele põrmustab ja juhi-
bi tähelepanu sellele, et
"reaktsionärid" ei ole mitte
need, kes Nõukogude Liidus
poliitilistel põhjustel vangis
viitavad. Teiselis reaktio-
nääril on pigem nende vang-
istajad. Selle konfrontatsiooni
lõpetab koosviitajate ena-
muse apiaus leedulasele.

Küsin, kas Rahvusvahelise
PEN-i esimehel, rootsi kirja-
nikult Per Wästbergilt, mil-
line on Nõukogude Liidu vahe-
korde PEN-iga. Ta ütleb, et
PEN-i põhikirja hoiab Moskva
emal. Tsiteerin nüüd lõiku
sellest intervjuust heilindit —
"Nõukogude Liit on sead-
nud liikmeks astumiseks oma-
poolsest tingimusi, mida PEN
ei saa aktsepteerida. Üheks
tingimuseks on alati olnud, et
ei ole kriitiseeriks Nõukogude
Liidu, mõningaid tegevusi,
nagu näiteks kirjanike paigu-
tamist poliitilistel põhjustel
vanglatesse ning vaimuhaig-
latesse. Mõnikord, kuid
mitte viimasel ajal, on Eesti
ja Lätti PEN Keskuste eksis-
teerimine samuti olnud takis-
tuseks. Aga need kirjanikud
Eestist ja Lättist esindavad
oma kirjanud, oma keelt,
üksikult, kas nad elavad Ees-
tis, Lätis, Rootsis või kuski-
 mujal. Nüüd ei ole aga nende
keskuste välistamine minu ar-
vates enam Nõukogude Liidu
kategoriliseks tingimuseks.

Meie tingimuseks on aga
loomulikult endiselt, et Nõu-
kogude Liit respektiiks sõ-
navabadust".

□ Tugi

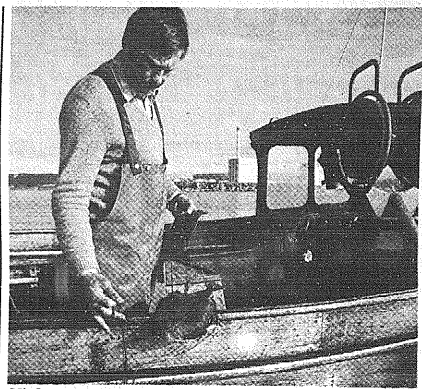
Tvõtades tihedas koostöös
Amnesty International ja
teiste inimõiguskaitse orga-
nisatsioonidega, pütab PEN
samma astuda vangistatute
vabastamiseks ja annab mo-
raalselt tuge neile ja nende
rekommalikmetele. Kaitses-
tuse nimistus on ka eestlasest
ornitoloog Mart Niklus. Toetu-
sks on loodud PEN-i erifond,
mida eriti heideldikelselt pa-
rustavad Rootsi ja Lääne Sak-
samaa.

Ehkimas usutakse Michael
Scammelliaga esitan ka küsi-
muse — kas kirjanike ja teiste
haritlaste tagakiusamine
Nõukogude Liidus ning teistes
idariikides näitab suurene-
mise või vähenemise kalla-
kut? Scammell vastab —
"Tsiteerin jällegi heilindit —
"Peab ütlima, et Ida ja
Kesk-Euroopa kommunisti-
maadel on olukord mõnevõrra
parenenud. Nõukogude Liidus
aga on selle üheksa aasta
jooksul, millal mina olen sel-
les komitees tegeleud, olu-
kord pidevalt halvenenud".

Scammelli silest ilmus asja
enam kui tuhande lehekülje-
line Aleksandr Solženitsõni
biograafia, mille kirjutami-
seks kulus 10 aastat. Kuidas
saab ta üldse mahtli sellise
aktiivse komiteegevuse juures
veel kirjutamist?

"Küllap saab", vastab ta,
"kui oma aega otstarbekalt
organiseerida. Üks püev na-
dalas komitee asjadele, üle-
jalas kirjutamiseks. Ainult,
et sellises töökoostuses tuleb
olla äärmiselt järjekindl".
(Lõpp).

ILMAR KÜLVET

Mis kasu on püütud kalast, mis on mürgitatud...

Rikutud Läänemeri

Vee saastamine jätkub endiselt

Läänemere seisukord sisendab rahutust tulevikus, pea-
miste sellepärast, et põllumajandusest pärinevate fosfori-
ja lämmastikuühendite väljalask jätkub. Samuti pole näha
lõppu happeliste sademetele.

Lühiajalises perspektiivis
annab selline seisukord mere-
vees küll tugevat kalade juur-
kasvu, kuid kui vaadata
kaugemale, sõltuvad teist
õnne hapnikupuudus, juba
nüüd on täheldatud, et igas-
gune elu puudub stugavamal
kui sada meetrit.

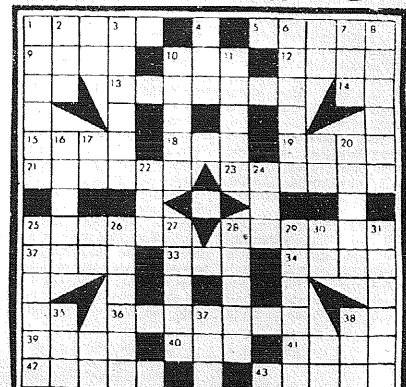
Dotsent Fredrik Wulff me-
relaboris Trossas on väartusta-
nud Läänemere seisukorda
koos ekspertidega seltsmest
teistest Läänemere-riigist.
Aluseks on olnud viimase üle
aasta uurimistulemused.

Sügisel autakse üle ametlik
raport nende riikide valitus-
tele, kes on kirjutanud alla
Helsingi-lepingu sellele osale,
mis puudutab Läänemere
puhtuse järelevalvet.

Alus positiivne faktor on,
et eriti ohtlike keskkonnamür-
kide, nagu DDT, PCB ja elav-
hõbedatühendite sisaldus pika-
misi väheneb. DDT to-
taalne keelustamine 70-ndatel
aastatel koos tõustuse heit-
vete rangemate puhastami-
seeskirjadega on seega and-
nud tulemusi.

Dotsent Wulff aga toonitab,
et DDT ja PCB sisaldus Lää-
nemere kalades on ikkagi veel
palju kõrgem kui Põhja-
meerel.

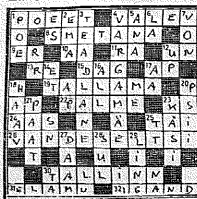
Ristsõnad 25

Paremale: 1 soust 5 avau-
sed 9 eesti luuletaja 10 poolit 12
väärtustat kivil 13 väike
kala 14 sina 15 keelutaja 18
ingl. natsionaaljook 19 roh-
kem 21 tüüs 23 peab linn ke-
valdel 28 laialla rahvaliue 28
vandal 32 varises manalaise 33
Üllast 34 koosneb mitmest
loomast 36 on tavaliselt see,
kes koondises ei pea maksma
liikmemaksu 38 sidesõna 39
steen lahti 40 sidesõna 41 juu-
stallinn Hollandis 42 osa Stock-
holmist 43 kallatõustus.

Alla: 1 sõjaväetükitsuse ala-
line kooskõs 2 madal naishääl 3
Kreeka kangelane 4 irdunud
asi 6 muusikariist 7 on see, kes
juba 8 mitmängid 10 tuleõõr
ahinal 11 tapaloom 16 teeb
see, kes on seadusevastane 17
teatud pank Rootsis 20 elektril-

Lahendus 24

PEN-klubi delegaatide vastuvõtt toimus San Marínos ajalooisest valitsushoones. Keskel Ra-
huvahelise PEN-i sekretär Alexandre Bloch (vaasakul) ja esimees Per Wästberg. (Autori
foto).

"Kogu Baltikum" tantsis rahvatantse Eriksdalis

Balti folkloori ühtu teispäeval kolmekümneks Balti Eriksdalis kuulus üldmalt meeleoluks "rahvapeoks", kus rõõmsid täie igas vanuses publik ja hoogsad kirvearvavad tantsugrupid all pöörand moodustasid otsekuu ühise pere. Ikka ja jälle meelitas pakutu vaatajaid ritmiilisele kaasa plaksutama. Ja lühipoolse publiku valmistunud kaasa elamine ei lõppenud koduteelgi: veel Skanstatuli T-jaama perroonil ja "tunnelbana" vaguneis jätkus spontaanne rahvalaulude laulmine.

Melepoolne vaatajakond väljendus nagu tavaliselt tagasihoidlikumalt, kuid üldises "üldendatud meeleolus" ei võinud ka siin kahelda – sel määral oli tavaliselt argine spordiilal sel õhtul tulvil elurõõmu ja peotaju.

Huvitaval oli siin võimalus otsida ja tõeada nihiisi erinevusi kui ühisjooni kolme igipõlse naaberrihva: eestlaste, lätlaste ja leedulaste rahvakultuuris (ja miks ka mitte ra-

hustemperamendis) nagu aee väljendub rahvatantsudes, rahvamuusikas ja rahvarõivais. Muidugi oli siin esitatud küllalt palju olude, eksili ja ajavoolu tõttu tasapisi liitunud stiilseeringut, kuid selle taga ainsus siiski kolme rahva põhiline omapära – ja ka see, mis meil on ühine.

Esiavald rahvatantsijaid ja rahvamuusikuid oli kokku tulnud üle Euroopa: Läti rahvatantsu gruppe Leedist ja

Londonist Inglismaal, rahvamuusikuid Leedist ja Münsterist, lisaks neli rahvatantsijat ja rahvamuusikuid Stockholmist. Leedulaste suhteliselt väike, kuid marulisele apodeooritud grupp tuli Londonist. Eestlasti esindas "Kassari" koos pillimeestega. Juhtiks (ja ka agaraks kaasa-tantsijaks) oli nagu ikka Üdo Tohver.

Ligi kolmetunnine kava hõlmas kaheosalisena ligi viit-

Eesti, Läti ja Leedu rahvatantsugrupid üheskoos esinemas Stockholmis rahvatantsupeol. (Foto Trummer).

kümmet numbrit, neist 24 "Kassari", seitseteist läti ansambelilt ja kuus leedulast. Valdava lõppuimbrina kogunesid kõik trupid pöörandale ühiseks suureks ringtantsuks "õigele ja vasakule" (Oige ja vasemal), mida juhatas Üdo Tohver ja mis kujunes kulinatsioonioks rök-kava värvikirevuse ja tantsijate ilmse tujuküllasusega. Näis, nagu pöörand oleks keerelnud lõputu liik rahvarõivais noori, tegelik arv võis olla saja ümber.

Ja mida nägime õhtu imponeriva ulatusega kavas? Võisime jälle kord tõeada, et võiks öelda "põhjamaisel" – ühisjooni rahvatantsudes, mida kohtame ka soome ja skandinaavia tantsudes. Kuid huvipakkuvad olid eripärasused, kajastused iga rahva omapärast. Kahtlemata on lätlased meile nii rahvarõivail kui temperamendil kõige lähedasemad. Kuid juba nende rahvalaules on silmapaistev koht omastatud hobusele, säulele. (võibolla isegi jäägina mingist iidsest "hobusekultusest") Just eelmise nädala illustreeris ka käesoleval õhtul suuri kiiduvavaldu väljakutsuv "säulkeste tants", mille pärjastatud tütarlaps külmade kirjude vööde

abil "ohjades hoiab" nelja säulkeste-valgesse riletatud meestantsijat, kes oma säarsaipsa jalgedega trampides ja illusoorse kehaholukuga üllenevalt kujundasid hobuseid.

Mõningas teises tantsus kajastus teine läti omapära: rõhutatud jaanipäeva-kultus "Iligolaulude" ja pärjastatud päädega. Rahvarõivail oli meeldijavam Kuramaa (?) alneil stiilseeritud (?) dekoratiivne naiselikkond punaäärse tumeda seelikuga punahõbedase vestiga ja laiade mustade tikanditega pluusikatsel, päakattes kõrge, ülaletalenev helmekitkadega "kroon". Meesterõivastuses torkas silma: säärspad ja latsina, tihti metallipaisitiga saapa ülaääril ja pikad küned peenelt vöödastatud soljaga (ratsutamiseks?). Laiäärseid viitkübaraid kaunistasid värvikad paelad. Läti rahvatantsis saatis tihti päale instrumentidele ka vastav rahvalaul, mille esitas mees- või naislaulja ansambel.

Ümber kümnelikmeline leedu trupp Londonist äratas teinutid tähelepanu oma lennuka kergejalguse ja tulimase tempoga, mis lugevail erines põhjanaabreist, lähenedes temperamendil rohkem lõunanaabrite Poolale.

Ka koreograafiliselt märkas vaevalt elmainitud põhjamaist ühisjooni. Pigem siingi veidi slaavipäraseid sügumeid. Leedulaste rahvarõivad olid samuti tugevalt erinevad põhjanaabreist: näiteks rõivais domineerisid eladad värvid, rõhuroheline ja valge. Seeliku olid suuremasti lihtsate põikriipidega tugevalt vööditud ja ilmselt kergest riidest (suvvelikond?) Suuremasti lihtsad samades toonides, liibuvad pihukud võõga kokku tõmmatud.

Noormehed olid üleni hele-sinises, pika kune hõlma alt rippus rohelisemustiline vöö. Püksid pikad, jalatsid pats-lad. Rõivad andsid väga eestlastele kogupilti, etnograafilise täpsuse kohta ei oska muidugi midagi öelda.

"Kassari" omalt poolt oli sel korral jälle kord kõrgvõrre. Mitte-eestlastest vaatajakond nägi nähtavasti igipõlseid "tõmbenumbreid" nagu meeste "Latitantsi" ja "Pul-gatantsi" esmakordselt ja apodeooris kõrvulukustavalt. Kõrdule tuli ka juba kevadel esitatud naiste "Tühjajutust". Kutsudes esile naerupuhanguid ja aplause. Nagu varem mainitud, oli väsimatu Üdo Tohver ka ise vapraalt kaasas.

MANNJ VAREP

"Kassari" esindas eestlasti. (Foto Trummer).

Laulu- ja tantsupidu ...

Vabaduse kaotamise "juubel" Tallinnas

Tallinnas oli jälle laulupidu hügelformaadis. Nagu ametlikult üteldi, pühendatud "Suures Isamaasõja saavutatud võidu 40. aastapäevale ja Eestis nõukogude võimu taaskesitsemise 45. aastapäevale". Mis tähendab seda, et eesti rahvas oli pandud laulma ja tantsima temale kurbad sündmuste meenutamiseks: valitud oli Eesti iseseisvuse vormiline likvideerimise päev, Eesti Nõukogude Liidu poolt annekteerimise päev – 21. juuni – ja rõõmu tül avaldada ka sõja lõpul alanud teistkordse okupatsiooni alguse puhul, mis tõi kaasa massilise põgenemise ja hiljem massilise kütidamises.

Asja positiivseks küljeks on massilise kokkutuleku vältimatu rahvuslik enesetänuvuse tunne, mida okupatsioonivõimud püüavad ikka rohkem ja rohkem mahas suruda restriktioonidega. Kavas peab ikka rohkem ja rohkem olema nõukogude ja vene element, külla tuleb kutsuda ikka rohkem "vennasrahvaid" samal ajal kui seekord näiteks külla tulla soovivad soome koorse sisse ei lastud hõimutunnete kartuse pärast. Küll aga tuli Moskva "Suure Isamaasõja Veteranide Koor", edasi oli küllalisi Venemaalt, Ukrainast, Valgevenest, Lätist, Ungarist, Ida-Saksamaalt jne.

Rongkäik pidi tertvima tribüünile asuvad okupatsioonivõimu esindajaid alates Moskvaast tulnud N. Liidu kultuuriministri asetäitja Gorbustovaga ja Kremli asetaluritega Karl Vaino ja tema

järgmise mehe Ganjushoviga esotasas. Lauluvaljakul oli kõneleja partei keskkomitee sekretär Ristlaan, kes ühtlasi oli laulupeo poliitiliseks peremeheks peakomitee esimehena ja loomulikult pidas tavalise propagandakõne. Ja pidu algas lauluga Leninist... siis järgnes "Läänemeri-rahumeri", esitati vene, gruusia ja tsehhil rahvalaule. Ei puudunud siiski ka eestlaste oma laulud vanade lauluilude repertuaarist. Nähtavasti ettevaatuse mõttes oli populaarne "Mu Isamaa on minu arm" seekord eelviimane, mitte viimane laul.

Äratat tähelepanu, et nõukogude okupatsiooni ajal korraldatud laulupeod panevad suurt rõhku juu massiefektidele, milleste saavutamiseks terved rühmad univormseks tehes selliselt, et kõigil on täpselt sama rahvarõiv, isegi üldjuhul on saanud kunagise

fraki asemel heledad vammused ja viitkaabud, mis peavad olema talupoeglikud.

Välismaalt oli küllalisi eeskätt N. Liidu sõprusühingute, Rootsi Skanseni osakonnajuhataja Siv Östgren, keda intervjueriti. Rootsiast oli ka endisi pagulasi, kes olid oma puhkuse seadnud ikkusaastapäeva tähistamiseks. Laulupeo ajal oli KGB suhtlemisühing VEKSA järjekorraliselt korraldanud noortele välismaalt seminarit, millest osalejad olevalmäl tähistasid ka VEKSA 25-aasta tegevuse juubelil koos annekteerimisjuubeliga. Seal kõneles akadeemik Juhan Kask, Veiksa praegune esimees. Seekord olid osavõtjaid Rootsiast, USA-st, Kanadast, Saksamaalt, Austraaliast ja Prantsusmaalt. Neid viidi ringreisile L. Liidu Eestisse. Seminar kestnud kolm nädalat. Laulupeo oli lõppakordiks.

Laulupeo rongkäiku kuulus kolonn Lenini pildiga varustatud punahüüga, millele järgnes "pildubum" uue Kremli juhtidegarantuuriga – esotasas Gorbustov...

Suurem osa jumalateenistusel käijast on vanad naised, kes kuulavad hardalt Tiit Salumäe eesti-soome segakeeles peetatud jutlust.

Leningradi soome koguduse juhtivatel kohtadel eestlased

Helsingi rootsikeelne leht "Hufvudsadsbladet" on külastanud luteri kirikut ja kogudust Leningradis, kuhu kuulub 1500 liiget. Nähtub, et kogu kiriku juhtkond koosneb eestlastest. Nii näiteks on koguduse vanem 47-aastane Ilmar Kinner ja praegune ajutine peapöetaja Tiit Salumäe, kelle kodukogudus tegelikult on Haapsalus. Ja koguduse kassapidaja on Ants Punt.

Ilmar Kinner jutustab, et kirikus 500–600 kohta, mis jumalateenistustel on viimase kohani täidetud – "kirik on täis nii et seinad on kummiss". See on ju kadetsusväärne soome pastortelle, kelle kirikud alati on tühjad. Ka rahvas Leningradis on siis suuremal määral kirikus käija?

– Ei, üldiselt mitte, vastab Tiit Salumäe. Kuid need, kes aevastu on aktiivsed on tegelikult ka üllatkiivsed.

Kirikus suurimad mured on rohkem sisemised. Näiteks kirikuõpetajate puudus.

– Seletus on ajalooline. Veel 30-ndal aastail oli suures osa kirikuõpetajast Eestis saksa päritolu. N. Liidus olid suhted kiriku ja riigi vahel pingutatud. Pärast sõda – põgenesid – paljud kirikuõpetajad välismaale. Kirikud olid lõhutatud. Olukord oli raske.

– Polnud ebatavaline, et üks kirikuõpetaja teenindas 5–8 kogudust. Alles nüüd on

olukord muutunud paremaks. 142 luteri kogudust jagavad 90 hingekarjast. Sellest jätkub kuigi meid praegu veel on liige vähe, ütles Tiit Salumäe.

Kogudust käis külastamas Soome peapiskop Joh Vikström, kel oli kaasas uusilist kirjanudust. 500 lauluramatut, 300 piiblit ja 100 katekismust. Salumäe nendib, et nendest jätkub kauaks ajaks ja palub Hufvudsadsbladetil tänada annetuse eest soome kogudusi.

Soome kirik on Puškini, umbes 30 km väljaspool Leningradi tsentrumi, ja on soome turistidele kujunenud vaatamisväärsuseks. Igal pühastajad on helled. Korjandused sisaldavad tihti annetus, millest kasutatakse koguduse tegevuseks. Ütleb Ilmar Kinner, kes on juhtanud kogudust alates 70-ndatest aastastest.

Kirik ise ehitati 121 aasta

eest, muudeti a. 1937 autokooliks, kuid ast 40 aastat hiljem oma algfunktsiooni tagasi. Koguduse liikond on laialdane ja seal elab umbes 30 000 soome keelt kõnelevat ingerlast, karjalast ja eestlast.

Kirikuõpetajate väljaõpe toimub aga Tallinnas usuteaduslikus instituudis, kes praegu käib Arvo Survo, kelle ametisseõnnistamine toimub sügisel.

Hufvudsadsbladet on rõhkinud ka nõukogude ametlike esindajate, kes muidugi esitavad üldtuntud fraase N. Liidus valitsevast usuvabadusest, kõik olevat vabatahtlik jne. Tegelikult on aga hoopis teine, kasvõi arvestades kirikute arvuga. 1917 oli Venemaal 55 000 jumalateenistust, nüüd vaid 8 000.

Ja salimatu usulike vastu on üldkihtu, kuigi ühele või teisele kogudusele kasvõi propaganda otstarvel pisut suuremaid vabadusi.

Meie armas

Lydia Kook
(n-na Kaart)

*7/2 1904 Rõngsus
†2/8 1985 Stockholmis

Leinavad

KARL
TINA ja ANDRES
perikondadega
SYLVIA ja JAAN
KITZBERG
perikonnaga USA-s
URVE ja RAIVO
KARILAND
perikonnaga Austraalias
OMAKSED Rootsis

Matusealatus toimub es-
maspäeval 12. augustil 1985
kell 14.00 Jakob kirikus.

Armastanutüärt ja tädit

Lydia Kook'i

mälestavad kurbuses

LEONID
ANNE

Armas

Lydia Kook

Leinavad kurbuses

ARMIN MATTO
LEIDA ja HEINO
RIOMAR
LEIDA ja JUHAN
SARSE
SALME ja EVAID
SÄRG
HILDA ja LEO
URM

Meie armas

Lydia Kook

Sind leinavad
sügavas kurbuses

JUTA ja ELMAR
ANDERSSON
SALME, MILVI ja
PEETER EERS
LOO, ELMAR, MART ja
PEETER JAKOBSON
ANU, ANNE, AIME ja
JAAK JÜRIADO
TIHU ja ALFRED
HAIN

ELGA ja ARMAS
KALJUVEE
MILLA ja ERICH
MOOR
ILME ja HUGO
NÖMM

ASTA ja ALEKSANDER
SAGIM
MARI ja VOLDEMAR
TAKKEL

EVA ja HEINO
VADI
AINI JALAP
ELIISSE POMMER

OTTO VIIN
ADOLF E. WIRMA

Ristlemise ... Alg. lk. 1

aluseks vabadesuurelajate kodakondsuse – rongkäigu enamuse olnud "ameerika kodanikud" (nähtavasti on USA ja Kanada kodanikud ühte loetud), ülejäänud roodel kodanikud. Häggman leiab, et soomepoolne vastukaja on olnud tagasihoidlik ja poliitikutest on vaid üks, konstitutsioonilise parempoolse erakonna liider Georg Ehrnrooth tütust toetanud.

Häggman seab kommentaari pealkirjaks ("Pinsam" kryssning) sõna "pilnik" hanejalgaadesse, tulutades meelde, et ristlemist on väljapool peetud Soomele pilnikuks, kuna Soomele on head vahekorrad N.Liiduga, kelle huvid tuleb prioriteetida. Ent Soome polenud valikut ja soomlased arvavad, et N.Liit seda mõistab. Arakeelamine andnuks konverentsile kogunevatele liigse poliitikutele laske-koos N.Liidu riigiamet-koos, olus ühtlasi, et N.Liidu reaktsioon ristlemise vastu oli nii tugev, kui teisel poolt ei süüdistatud venelaste poolt sellega seoses kuidagi Soome. Soome valitsus nendib rahuldusega, et ristlemisega seoses ei toimunud mingit soomepoolset aktioone.

Kui aga vaadata soome ajalehti 29. juulil, demon- stratsioonil 12. augustil püeväl, siis osutatakse üritusele suurt tähelepanu.

Kõige sümboolsamatalt on kirjelduse toonud ära soome suurim ajaleht "Helsingin Sanomat", mille eeskiljel saab vile-veeruline laeval lauljate plit rubriigiga "Baltised nõuavad vabadust". All- pealkirj ütleb: "Kõlm mee- leavaldajad hetkeks poliit- siks".

Lehekülj 13 on peagu ter-vena pühendatud meele-avaldustele. Püüdes näida- takse noort baptist sär- giga, mil tekst "Njet Njet Sovjet" ja plit, millel VI Bukovski peak kõnet Eesti Vabadussõja mälestus- märgi juures, tema kõrval Anders Kiling ja demon- stratsioonil ühtlasi oma poole võtnud Lahtist päri- nev Seppo Karhu. Rubriik ütleb: "Balti pagulased mõistisid nõukogude võimu hukka", allpealkirjaks on "Inimõigused ja iseseisvus on ristlajele soovisolelli".

Pikalt on refereeritud nii Bukovski kui Kiling sõna- võtte. Mainitakse, et ristle- jad meenusid nii Tartu rahulepingut kui Molotovi-Ribbentropi pakki, millega "legitiimlik lõpetati Balti riikide iseseisvus".

Parempoolse koonduse- rakonna häälkandja "Unsi Suomi" on sünimud ja plidid ristlemisest ning meeleavaldustest "peit- nud" Helsingi konverentsi kogunemise suuremate

pealkirjade alla. Eeskiljel loome kogunemise sünim all suhteliselt väikeselt "Politsel võttis kinni 3 de- monstranti", plidil näida- takse ristlajale laeval.

Ajalehe sees on kahel le- hel ajal eri pealkirjade all kirjeldusi: "Baltic Star heitis anku laulu sõja- des", "Demonstratsiooni- rongis 500 inimest". On ära toodud laevaga kaasas ol- nud soome ajakirjaniku re- portaaži reisiit, eriti mõ- juv olevat olnud eestlaste mälestamiseremoonia laupäeva õhtul. Plidil allkir- jate: "Toimus spon- taanne, rahulik demon- stratsioon, kus lauldi himne ja hästi löökla- seid". Erisünim on Hel- singi kokkuleppe järgimise Helsingi rühma loomisest, millega seoses on lehes Anders Kiling plit.

Silmapielvat kohal kir- jeldab sündmust ka "Turun Sanomat". Pealkirjad: "Balti pagulaste kõned sü- tiisid" ja "Ristlajad tulid rahuliku Helsingisse".

Vaikides ei lähe ristlemis- est mööda ka kommunist- lik "Kansan Uutiset", sel- lele on koos plidiga pühen- datud pool viimast lehe- külge pealkirja all "N.Liidu vastane marss ei huvitanud helsingilasi". Tekstis üeldakse muuseum, et tänavatele oli kogunenud "mõnevõrra rahvast jälg- sama suure rahvakanniga turustatud N.Liidu vastas- provokatsiooni". Demon- strante olnud alla 300.

Soome TV on kuuldavasti saatnud plite demonst- raatsiooni, eriti Vabadussõja mälestusmärgi juures tol- munud sündmusest, nii et kodumaalastel on võimal- olnud üle pika aja näha Balti riikide rahvusväärte. (EPL/Al).

Ärevus ...

Alg. lk. 1

Kuna kohale kutsutud rootsi poliitise poliitika- mistangid osutusid eba- efektiivseteks demonst- raatsiooni sõltside pakusega ahalate vastu, siis vends nende kadu kühklikele. Saatkonnast kohale jook- nud ametiõnne hakkas pa- handama poliitisekiga, et nad teevad "etenduse" liiga pikaks. Ta mõttes sündmust jälgiva ajakir- janduse ja publiku suurt huvi.

Linnast tulev nõukogude diplomaatlik auto jäi om- korda väärva ette ootama noorte kõrvaldamist. Dip- lomaat tuli välja ja kurjus- tas poliitise, et see ei suuda, nagu ta ütles, "hoida puhtana" saat- konna esist.

Kui poliitise lõpuks pä- rast pikka pingutust õne- sus ahalad katki lõigata, vildi noored poliitise-ko- skonda, kust nad pärast laulu kühklike kindlase vabastati. Nad seotati, et nad kavatsesid demon- stratsioonide ahalates 24 tundi, nfid kestis see vaid 35 mi- nutit. Aga otstarb oli sa- vutatud. Rootsi massime- diumid avaldasid plite ja jutustasid demonst- raatsiooni eesmärgist. (EPL/K).

Professor Per Wieselgren 85

Esilõvis tähistas 4. augustil 85-ndat sünnipäeva professor Per Väinö Wieselgren, kes oli Tartu ülikooli rootsi keele ja kirjanduse professoriks eesti iseseis- vuse ajal 1930-ndast

aastast peale, olles ühtlasi Akadeemilise Rootsi-Eesti Seltis esime- heks.

Per Väinö Wieselgren lõpe- tas a. 1923 Lundi ülikooli, omandas samas fil. doktori kraadi a. 1928 ning oli seelä- bi Saksaamaal Tübingeni üli- kooli õppejõuks kuni teda kut- suti Tartusse.

Peguluses on ta jäänud trunks eestlaste sõbraks.

Rahvusvaheline, mh. neutraalse Sveisiti komisjon uurib Katõnis avatud massihaudu.

10 000 Poola ohvitseri veelgi kadunud

Kus Venemaa aladel paikneb eesti Katõn?

Eskistuna-Kuriren toob oma juhtkirjaküljel ära Wieslaw Pateki artikli N. Liidus "ka- duma hiinad" poola kohta. Eeskätt mõeldakse siin venelaste poolt hukatud poola ohvit- sere Katõnis – hiiglaslikult massihauast leiti umbes 4 500 surmukeha.

Leiu tegid saksilased, kes Katõni piirkonda okupeerisid. Arvestades ka roma propa- gandaväärtust, paluti tunnis- tajaina kohale rahvusvaheli- sed esindajad mh. Sveisiti ja Poola Punasest Ristist Vars- avis.

Leitud dokumentide, kir- jade ja muude tõendite varal tehti kindlaks massimõrva kuupäev, millest lähtu- sega selgus, et kuriteo korda- saatjaks olid venelased.

Sellest hoolimata on aga liika veel 10 000 ohvitseri sa- tus teadmata. Fariisil vii- jaantud brošüür "Võib-olla teine Katõn" (1980) kohaselt olevat Ukrainas paiknev Starobleski koht, kus hukati um- bes 4 000 poolakat.

Seal töötas a. 1977 grupp poola spetsialiste nafta- ja gaasitorustikega. Üks neist sai ühe vana venelase keelt teada, et mitte eriti kauget nendes praegusest töökohtast hukati 40-nadali aastatelt tu- handeid poola ohvitseri.

Surmupäeval võtsid nime- tatud poolakas kaks hauaküü- nalt venelaste poolt kätteni- datud paigas. Kui NKVD hil- jem teada üle kuulas, ütles ta, et tegemist on vana poola kombega süüdata küünilad- haudadel, kusjuures tema teadmist mööda pidi just sel- les teigase puhkama tema kaasmalasi.

Kummalisel kombel ei võ- nud NKVD midagi rohkemat ette, välja arvatud tema si- mapikine kojuasamine. Praegu Londonis elav prof. Zdzislaw Stah, kes sõja ajal viibis küüditatuna N. Liidus, ei usu, et Starobleski vanas kloostris kinnepeetud ohvit- sere hukati niivõrd ilma lähe- dal. Linna elanikud tundsid neid liiga hästi. Võib-olla lik- videeriti seal teisi, kuid Sta- robleski poola vangid hukati arvatavasti Dergatšes, põhja- pool Harkovi.

13. juulil 1943 leidis just Dergatšes aset suurem lahing Stalingradist taganevate

Õp. E. Kalda suri Elvas

Okup. Eestist saabunud tea- tel on Elva haiglas 6. juunil surmud õpetaja Eduard Kalda. Surma põhjutas kopsu vähk.

Õpetaja E. Kalda kohta on teada, et ta teenis 1. juulist 1987 kuni 1. oktoobrini 1977 Elva kogudust. Samal ajal oli ta õpetajaks Rõngu kogudu- ses, missugust kogudust tee- nis veel enne Elva kogudust, nimelt alates 15. detsemberist 1985, täites seal õpetaja koha- sust 1. oktoobrini 1977.

Mis põhjutas tema lahkumise seel ja ka Elva kogu- duse õpetaja kohalt, selle kohta puuduvad toimetust teated.

saksilaste ja Punamäe vahel. Vastulöökk saksa Todi- diviisi poolt koos soomusjõu- dodega sundi venelasi ajuti- seks lagamena. Raske suurti- kivalt tuli teki pehmesse ma- pinda suuri kraatreid.

Surnukehi ja kehaosid poola vormides paiskus püevaval- gele. Ka ohvitseride saapad olid tüüpilisel poolapärased. Prof. Stahil on seotitud kindel, et sinna maeti mõrvatud poola ohvitserid Starobleski.

Mis sal aga viimaseist kol- mandikust kadumaläinud poola ohvitseridest, ei tea

keegi. Nad on jäletult kadu- nud. Pole aga mingit kahtlust, et ka nemad mõrvati.

Wieslaw Patek lisab aga juurde, et kindlasti on kusagi Venemaal olemas ka "Besti Katõn". Aastal 1941 vildi vä- givaldselt N. Liitu paarsada eesti ohvitseri Värksa suve- laagrist Petseri lähedal.

Sellest ajast peale pole keegi neist midagi kuulnud – nad on jätetult kadunud. Tead- tud väiksem arv kõrgemaid eesti ohvitseri komandeeriti kurusteale Mooskvas. Seal võeti neilt relvad ja nad lasti maha tundmatu paigas.

Baltlased ... Alg. lk. 1

– Balti Maailmanõukogu tuletas meile ääja meelde, kuidas 45 aasta eest Eesti, Läti ja Leedu sõjaliselt oku- peeriti Nõukogude Liidu poolt ja annekeeriti. See oli kaaskül. Oli ja N.Liit sel- lele valdavalidat. Huga tõhukilgus Teise maailma- sõja lõpu pühitsemises Euro- pauses ennast kujutanud kui vabastajate. Elanikud balti riikides, kelle valitsused kindlasti mitte polnud N.Li- du asule taginud, teav- dasid asju paremini. Nende saatus paneb mõtlema ku- das ütles on lood N.Liidu pühitsemise saavutamata- stust "Teise maailmasõja

tulemustele" ja samaaeg- sele nõudele, et tunnustataks kõiki hilisemaid võitummu- datusi tema kasuks.

Kui siis Moskva pidevalt ähvardaslikult kõneleb "pli- ride puutumatusest", siis ei tarvitse see takistada nende kriitilist vastlemist: kellegi ei ole mõttes mingi pliride reviderimise. Huvitav on selle juures alustada ma- kaardi muutmisega, juha enne "Suuri Isamaasõda", s.o. aastatel 1939 ja 1940, kui N.Liit elas veel rahus. Siis kaubeldi pliride muudatusi Nõukogude ja Saksamaa va- litustele vahel; leping kirju- tati alla välisministrite Mo- lotovi ja Ribbentropi vahel, kelledest viimane hukati Nüürembergis. Kuid ka enamus teist püütmustest Euroo- pas pärast Teise maailma- sõja lõppu on sel juhul ainult sõja "tulemuseks", kui mitte nimetada nende mu- datusi kindlastimast pärast vägivaldselt sisemisi võit- muvõhetusi 40-ndate aastate lõpul. Kesk-Euroopa kaart on palju rohkem Nõukogude imperialismi tulemusena.

Mis puutub Saksamaase, siis sõja ja Hitleri vastase koalitsiooni võidu tulemu- seks oli ainult kokkulepe selle tooniseesse jagami- seks. Mitte aga Saksamaa poolitamine "puutumatute pliridega". Sellel ei olnud midagi pistmist Hitleri rü- nakuga N.Liidu vastu, küll aga Nõukogude imperialis- miga.

Iga kord, kus N.Liit räägib "puutumatust pliridest", ja kühkajalt noogutatakse nõusolevalt pead, siis tuleb meels pidaada, tegemist on õigustamatu pliridega. Balti Maailmanõukogu tuleb tänada tähelepänu juhtimise eest selles.

KIHLATUD

Kazimir Åberg

ja

Er. Zelmin

Stock. Jms 3/8 1985

Baltiska Tribunalen i Köpenhamn fann Sovjetet skyldigt till förtryck

Den baltiska tribunalen mot Sovjetunionen var en välorganiserad tillställning. 17 vittnen, huvudsakligen personer som tidigare haft intressanta befattningar inom den sovjetiska administrationen, vittnade om sovjetsystemet. Efter att ha hört vittnesmål i två dagar gjorde tribunalen ett uttalande under beteckningen Köpenhamnsmanifestet, som återges härnäst.

Tribunalen öppnades av viceordföranden i Europa-parlamentet, den konservativa danske politikern Poul Møller. Därefter framförde ordföranden i Baltiska världskonferensen, tillika ordförande för Lettiska världsförbundet, anklagelseakten i sammandrag. Anklagelseakten i dess helhet är ungefär 60 sidor lång. Sammanfattningsvis var anklagelserna följande:

Sovjetunionen anklagas för

- att ha konspirerat mot och utövat aggression mot de baltiska staterna vilket har följts av regelrätt ankettering
- att exploatera de baltiska staterna
- att ha deporterat och förtryskat ester, letter och litauer med målsättningen att förörta den nationella identiteten, kulturen och språket
- brott mot de mänskliga rättigheterna

"Sköti folkmassan"

Det första vittnet var Kenneth Carter Benton, som var brittisk vicekonsul i Riga vid tiden för krigsutbrottet. Han berättade om sina personliga upplevelser vid ryssarnas inmarsch. Helt oväntat dök ett stort antal sovjetiska tanks upp på gatorna i Riga. En folkmassa samlades. Då polisen hade svårigheter att skingra folket började de sovjetiska tankarna skjuta mitt i folkmassan. Därefter började de sovjetiska trupperna systematiskt konfiskera lettiska lägenheter och egendomar.

Den nuvarande universitetsläraren Alexander Shtromas granskade ockupationen av Baltikum ur juridisk synvinkel. Han påvisade hur Sovjetunionen steg för steg bröt mot de bilaterala avtalen med de baltiska staterna liksom mot en rad internationella avtal och konventioner som det självt underkastat. Trots att Sovjet garanterat evig självständighet för de baltiska staterna, en självständighet som inte fick brytas med åberopande av något som helst tankbart argument. Trots detta krossades de baltiska ländernas självständighet av

Sovjetunionen och Hitler-Tyskland gemensamt genom Molotov-Ribbentrop-pakten.

Missiler och ubåtar

Ett av de intressantaste vittnena var Sergei Zamasckov, som är ryss. Hans far var politisk officer i Röda Armén varför Sergei redan tidigt fick resa mycket i Baltikum och kunde lära känna länderna grundligt. Sedan Zamasckov avslutat sina universitetstudier 1973 blev han själv politisk officer i det baltiska militärområdet. Han vistades i Lettland i nio år och fungerade där bl a som förste sekreterare i komsomol i Jurmala.

Zamasckov berättade om hur Baltikum håller på att förvandlas till ett enormt sovjetiskt militärt basområde. I varje division finns en bataljon med FROG-7-missiler. Dessutom finns det baser för strategiska missiler som kan avfyras mot mål var som helst i världen. Ubåtar som kan bestyckas med kärnvapen besöker regelbundet Liepaja, Riga, Klaipeda och Paldisli.

Om förryskningsprocessen, som Zamasckov känner inifrån partiet sade han bl a:

"För att bevara intycket att det rör sig om en nationell lettisk regering, har myndigheterna ålagt att anställa personer med lettiska efternamn i vissa bestämda proportioner i alla viktigare statliga och partiorgan. Men då de unga lettarna vägrar att träda i tjänst hos partiet och staten är 75 procent av de anställda icke-letter."

1979 hade åtta av de tio viktigaste avdelningarna i det lettiska komsomols centralkommitté fått ryska ordföranden. I partiets centralkommitté, ministerrådet och komsomols centralkommitté talas det bara ryska. Alla dokument och direktiv publiceras på ryska. Länge saknades det en lettisk-språkig maskinskrivare så då någon sådan helt enkelt inte behövdes...

En stor del av partiets och regeringens tjänstemän kan över huvud taget inte tala lettiska, trots att

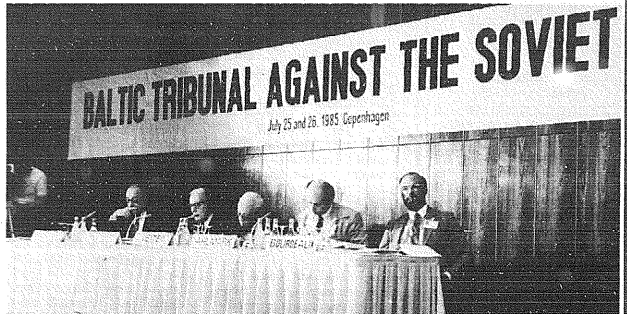
de har lettiska namn. Andra, som kan, som t ex den tidigare förstessekreteraren A. Voss, talar ändå inte lettiska. Om tjänstemän i partiet eller regeringskretsen talar offentligt, gör de alltid det på ryska.

Zamasckov kunde också lämna uppgifter om det myteri på en sovjetisk båt på Östersjön som även svenska tidningar har rapporterat om för några år sedan. Myteriskeppet sänktes, de överlevande myteristerna fängslades och en del av dem avrättades.

Fascister?

Den tidigare lettiske toppidrottskvinnan Rita Brubere gav en mycket god överblick av hur förryskningen fungerar i vardagen. Den medför stora problem för framför allt äldre personer. Servicepersonal och försäljare är ofta ryssar och vägrar dessutom att tala lettiska. I vissa områden där det bor många ryssar klagar de öppet in för lettarna: vi sköter inte tillräckligt många av er fascister (i betydelsen letter under kriget). De som saknar lettisk-språkiga läkare i sitt läkardistrikt är illa utsatta. Inom företagen sker all bokföring och alla beställningar och annan administrativ verksamhet på ryska. Tidigare skrevs dokumenten på båda språken men det har man gått ifrån nu. Vägskyltar har numera ofta namnen bara på ryska, likaså är tågbiuletterna och de flesta postkort och etiketterna på varor på ryska. Många gator i Riga och andra större städer har döpts om och fått namn efter kända ryssar. De flesta filmer filmas på ryska och många av dem saknar lettisk text. Det är svårt för letter att finna bra lägenheter. Däremot finns det en särskild bostadskö för "specialister" från andra republiker. Till dessa specialister räknas vanligen alla som överhuvudtaget vill invandera till Lettland.

Violetta Shtromas och Leila Miller berättade om vilka restriktioner som ärstärna åläggs. Det finns bestämda normer hur stor del av sångerna som måste

Baltitribunalens domare. (EPL-foto Ignats).

vara skrivna av ryssar: 40 procent vid varje framträdande. I annat fall får man helt enkelt inga engagemang av Goskoncert.

"Överdigtigt uppträdande"

Valdo Randpere berättade om undervisningen vid Tartu-universitetet och sina arbetsuppgifter i justitieministeriet och i estniska komsomols centralkommitté. Han berättade om en student som blev relegerad från universitetet för att han gifte sig kyrkligt. Först fick lärarna order att "köra" honom på skrivningarna för att under den förevisningen kunna kasta ut honom från studierna. Men studenten, Hilmar Hallaste, var helt enkelt för duktig för att den metoden skulle kunna tillämpas. Det slutade med att han blev relegerad för "överdigtigt uppträdande".

Både Leila Miller och Valdo Randpere berättade utförligt om vilka problem de har med att få ut sin dotter Kaisa ur Estland.

KGB-agent

Mest uppmärksamhet väckte Imants Leshinskis som gav en mycket lång redogörelse för sin verksamhet som KGB-agent med speciell uppgift att lura utländska turister, främst av baltisk härkomst, till att medverka i sovjetiska propagandaasträngningar.

Men hans föredrag blev kanske mer spännande än vad värderarna egentligen hade tänkt sig. Helt överraskande deklarerade han i början av sin redogörelse:

— Jag vill tala om att jag i mer än 20 år också har arbetat för en västlig underrättelsetjänst. Men nu har jag brutit med alla underrättelsetjänster för gott.

Baltic Forum har i sitt andra nummer publicerat en lång artikel av Leshinskis på ungefär samma tema som hans vittnesmål vid tribunalen.

Bronius Venclova var tidigare biståndsbetjänt i Kongo-Brazzaville innan han hoppade av i februari 1985. Han talade om hur många miljöfarliga industrier placerats i Baltikum, vilket dels medför nedsmutning av det baltiska området men å andra sidan också ökar invandringen av ryssar till Baltikum.

Trakasserier

Den tidigare politiske fången Helman Silbert berättade om hur han deporterades tillsammans med

hela familjen trots att det inte fanns någon laglig grund för det.

Den tidigare politiske fången Kestutis Jokubynas redogjorde för postensrens arbetsmetoder och även för hur de sovjetiska myndigheterna i andra sammanhang tillgripit metoder som är olagliga också enligt sovjetisk lag.

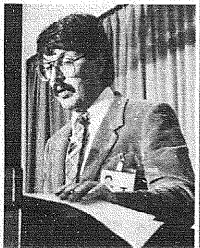
Sergei Soldatov från Estland gav en översikt över den estniska politiska oppositionens verksamhet och berörde också trakasseringen av sin son, som ännu inte har fått utreslåtande för att återförenas med föräldrarna.

Lettinen Guntars Rode berättade om sina barndomsminnen av deporteringar och summariska avrättningar. Han berättade också om hur han själv ställdes inför rätta och fick en lång dom för antisovjetisk verksamhet.

Medlemmen i den litauiska helsingforsgruppen och författaren Tomas Venclova berättade om censurans verksamhet liksom om förföljelserna av olüktänkande.

Även ryssen Boris Well och lettaren Helene Celmina regodjorde för förtryck och orättvisor. Den i Schweiz placerade Christian Solidarity International presenterade en rapport om förföljelser av kristna i Baltikum.

Vid tribunalens öppningsceremoni liksom vid den avslutande presskonferensen deltog också representanter för APN och Tass.

Sergei Zamasckov, i d politisk officer placerad i komsomol, öger sitt vittnesmål för tribunalen. (EPL-foto Ignats).

Manifestet

Jury vid den baltiska tribunalen i Köpenhamn antog ett Köpenhamnsmanifest om situationen i Baltikum. Manifestet återges nedan i dess helhet:

"Den baltiska tribunalen i Köpenhamn förklarar att ockupationen och annekteringen av de en gång självständiga Estland, Lettland och Litauen utgör ett första rangens exempel på brott mot internationell rätt och avtal som Sovjet undertecknat.

Den massiva ryska invandringen har allvarligt skadat den baltiska identiteten och den politiska strukturen; språk, kultur, religion, t o m undervisningen i historia i skolorna, har drabbats av det sovjetiska maktövertagandet. Militeringen av de baltiska staterna tjänar som permanent påminnelse om det fortsatta hotet mot världsfreden.

De baltiska folkens rätt till självständighet, icke-diskriminering och icke-inblandning på sin fäderneärvda jord måste återställas.

Efter att ha lyssnat på sakkunniga vittnesmål om

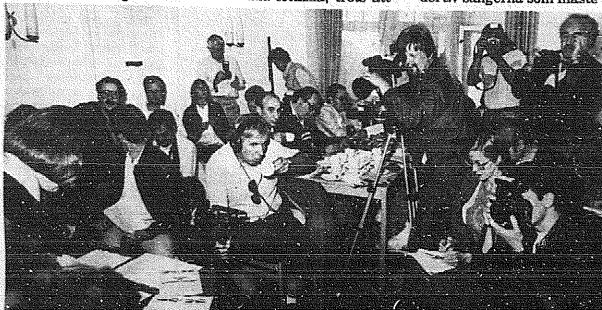
Theodor Veiter, ordförande

Per Ahlmark

Michael Bourdeaux

Jean-Marie Daillet

James Fawcett

Internationell press, radio och TV visade stort intresse för tribunalen och Baltiska Frihetskrusningen. När ungdomarna anlände till Stockholm, gavs en presskonferens i Estniska Huset. (Foto Trummer).